

odgovorio. Sta to znači. To znači da sam prepustio samome sebi u tujoj i neprijateljskoj sredini u kojoj je časnom sovjetskom građaninu nemoguće da zaradi. Putujući ovamo, računao sam... da će biti novaca za povratak... Do krajnjeg stepena neophodno je da u Moskvu budem 10. VIII. Inače će se davnii zavetni planovi stropati..." (D.S.I.)

Dodeljene nagrade „Mladosti“

ZIRI za dodeljivanje tradicionalnih nagrada „Mladosti“, u sastavu: Milan Marić, Milosav Mirković, Vlada Urošević, Milan Vlajić i Miljenko Zrelec nagradio je tri knjige mlađih pisaca objavljene u periodu od 25. maja 1963. do 18. maja 1964. godine. Sa po 150.000 dinara nagrađeni su Filip David iz Beograda za zbirku pripovedaka „Bunar u tamnoj šumi“, Olga Ostojić-Belča iz Vraca za roman „Smrt godišnjeg doba“, i Igor Židić iz Zagreba za knjigu ogleda o likovnoj umetnosti „Eseji“.

Zatočenik Džumhur

(Povodom scenografije za „Sudaniju“ Petra Kočića)

KADA SE NAPIŠE prikaz neke pozorišne predstave, pri kraju teksta obično stoji samo jedna rečenica posvećena scenografiji. Mnoge scenografije to i zaslužuju, Navikli smo da naši scenografi budu poslušni glumci, zanatlice, ljudi koji su u stanju da prema potrebama budu sve; i ljudski dekorateri rokakenterijera, i razbijaci nastrojeni kuštici iz epohe djeza. Postavši veštice i svemirni glumci, oni su izgubili svoje sopstvene lичnosti.

Zabranjujemo...

JEDNOSTRANOM i nepromišljenom odlukom uprave fudbalskih klubova „Crvena zvezda“ i „Dinamo“ lišile su ljubitelje fudbala širom zemlje zadovoljstva da posmatraju finalnu utakmicu za kup maršala Tita. Rukovodeći se u donošenju svoje odluke uskim materijalnim interesima, uprave klubova prenebregle su činjenicu koju niko nije smeli da zanemare: da finale kupa nije samo fudbalski meč između dva kluba nego priredba koja ima daleko širi značaj. Zabraniti televiziji da neposredno prenosi utakmicu bio je, u ovom slučaju, čin nedopustive egoističnosti i žalosne političke nezrelosti.

Kritičari komentarišu

SVAKE GODINE početkom maja u SAD dodeljuju se Pulicerove nagrade, najznačajnije američko zvanično priznanje za ostvarenja u oblasti književnosti, novinarstva i istorije. Ove godine, odlukom žirija, nagrade za dramu, umetničku prozu i muziku nisu dodeljene. Kritičari „Njujoršk tajms“ Heward Taubman (pozorišni), Orvil Prescot (književni) i Harold Sonberg (muzički) popratili su kraćim komentariima odluke žirija.

Taubman podvlači da kvalitet novih američkih dramatskih dela nije višok i podseća da su njijuški pozorišni kritičari morali zbog toga svoju nagradu da dodelje Englezu Džonu Osbornu za dramu „Luter“. On, međutim, smatra da bi drama istaknutog romansijera i esejista Džense Boldvina „Bluz za mister Čarlipa“ (čija je premjera održana 23. aprila), sigurno bila nagrađena da ju je žir uzeo u obzir.

I ranije je bilo slučajeva, podsetio je Prescot, da nagrade za umetničku prozu nisu bile dodeljene. Tužna istina o romanima objavljenim tokom proteklih godina glasi da mada su mnogi zanimljivi, zabavni, veštici, ni jedan nije nepobitno odličan. Mada je nagrada mogla biti dodeljena Meri Makart (za roman „Grupa“), Džonu O’Hari (za roman „Elizabeta Epton“) ili Džonu Apdaku (za „Kentauru“) nije čudo što je u ovakvoj kvalitetnoj konstelaciji niko dobio.

Sonberg odluku žirija za muziku objašnjava time što je on bio više orijentisan prema tradicionalnoj muzici nego prema avantgardnim delima. Pošto su svesno zaobišli avangardiste koji su imali dobrih ostvarenja (Milton Bebit, Ganter Šuler, Morton Feldman, Erl Braun, Džon Kejdž) drugo se ništa nije moglo nagraditi.

Samo citati

Redakcija „Ekspres-Politike“ svakodnevno dobija pisma slične sadržine u kome dečaci i devojčice mole da im se pošalje adresa dr Kildera — Ričarda Čemberlenca. Objavljivajući Čemberlenovo adresu u našem listu ispunjavamo želje mnogih naših čitalaca.

Rickard Shemberlain
Metro-Goldwyn-Mayer
Culver City
USA

(Ekspres-Politika, 20. V 1964,

Pisma će mu verovatno ipak stići. Ako Rickard zaželi da odgovori svojim obožavaocima, može to učiniti preko uslužne adrese: EGGS-PRESS POLITICS, Beograd, Jugoslavija.

*
9.30
Studio Zagreb:
EMISIJA ZA POLJOPRIVREDNIKE
Dr VLADIMIR Stipetić, profesor Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, govoriće o osnovnim konceptacijama i proporcijama proizvodnje, prerade i prometa poljoprivrednih proizvoda za sledećih sedam godina.

NA KRAJU emisije je uobičajeni folklorni prilog. TV program za nedelju, 24. V 1964.

I pravo je. Ko izdrži do kraja, treba da bude nagrađen.

Priljiva zatvorska prostorija prvi put u scenografiji izbegla je lažni roman-tičarski patos, podignuvši zbijanja svojih ritmova i oskudnih harmonija na novo košmarske bajke.

Iznenadujući su potuhvali koje nam u izobilju godinama nude Zuko Džumhur. On je dobro shvatio činjenicu koju artišti čistunci ne mogu, ili neće da shvate: Galerije i Muzeji su idealna mesta u kojima se umetnik može uspešno sakriti od publike. Zog tog je za medijume svoga govoru izabrao novine, putopise, i u poslednje vreme scenu. Na taj način on uspeva da govorim mnogo širem sloju publike nego što je to u stanju i jedan izložbeni prostor klasične konцепcije.

Zuko Džumhur poseduje izuzetnu smelost, pa ga dostojanstveni prostor Njenog Veličanstva Pozornice ni najmanje ne zburjuje niti dovodi u nepriliku. Protiv svih pravila učitog scenografisanja, on jednostavno čitavu pozornicu ispisuje od dna do vrha psovkama i vicevima iz kojih vire ličnosti jednoga iščezlog sveta sa raskrsća orientalnih puteva, večnog sveti odparanca i ludaka, ptica rugalica umotanih u čarolije i rite.

Izuzetnost ove scenografije leži u osećanju da površine ovoga kazamata nije ispisao neki bezimeni scenograf stranog porekla, već jedan od zatvorenika, poslednji zatočenik tamnog vila - Zulfikar Džumhur.

M. K.

DOSETLJIVCI I PODRUGLJIVCI IZAZIVAJU I POTKOPAVAJU NE-STO, STO SE TRENTACNO NE DA SRUSITI [...] NO ISTINSKI HUMORISTI I SATIRICARI OTKRI-VAJU, RAZOBILICAVAJU I BICUJU, SUOCENI S OPASNOŠĆU I NE-BJEZECI ON NJE NJIH JEDINE I POGADA PONEKAD OSVETA, MOC-NIH; ZIGOSANI KAO HERETICI, -ONI TADA ISPASTAJU I GRJEHE POVRSNIH I OPORTUNISTIČKIH SERETA, KOJIMA SE GLEDA KROZ PRSTE, JER NISU OPASNI SA SVOJIM PRACKAMA UPERENIM NA BUNKERE OD ARMIRANOG BETONA“.

(VI. Pavletić, „Smijeh naš nasušni“)

Statistički gledano, satiričarstvo danas više nije opasna profesija. Ne sitno satiričarenje na račun kelnera i konduktora (za koje znamo da nikad nije ni bilo riskantno), nego smelo, konstruktivno i odgovorno bavljenje satiričarom kao vidom društveno-političkog rada. Takvo upražnjavanje satire uglavnom više nikoga ne uvlažuje u neprilike. Bar ne ozbiljuje — ako je suditi po anketi koju je „Ekspres“ ovih dana vodio pod naslovom „Šta smeti satiričarima — kome satiričari smetaju?“

Anketiranima je postavljeno, izmedu ostalih, i sledeće pitanje: „Najneprijatnija posledica koju ste doživeli kao satiričar?“

Od trinaestoro „obuhvaćenih“, jedan je na to pitanje odbio da odgovori, trojica su izvrđala odgovor, dvoje se požalilo na nerazumevanje i predrasude javnosti, dvojici su najčešće pale primedbe članova uže familije, jedan veli da mu je najneprijatnije to što mora da odgovara na mnogobrojne anketu, a četverica tvrdi da im se baš ništa neprijatno nije desilo (od toga jedan još nije satiričar kakav bi želeo da bude, jedan nema nikakvog iskustva, a dvojici je čak neprijatno što nisu imali neprijatnosti).

Sve u svemu, prosti je pesma biti satiričar u našoj stvarnosti — ako je verovati anketiranima i ako je verovati da „Ekspresova“ anketu daje reprezentativan presek i prospekt stanja u današnjoj jugoslovenskoj satiri. U anketi se mnogi nisu pojavili (da li nisu pozvani, ili se nisu odazvali?) — da pomenemo na dohvat Koša, Čopića, Viba, Serafima... (Za prvu dvojicu može se, doduše, tvrditi da uopšte nisu novinski nego knjižni satiričari; Čopić je, uostalom, u „Borbici“ od 17. maja 1964, izjavio da satira i nije njegov fah, „jer sam isuviše velik dobitčina da bi mogao da budem satiričar.“) Ostatice nam, dakle, da prema navedenim statističkim podacima zadrižimo izvesnu rezervu i da nipošto na osnovu njih ne generališemo. Možda stvari ne stoje tako sljajno — a možda, opet, stoje još i bolje nego što se čini.

Iz anketi nismo, na žalost, saznali ni „šta smeti satiričarima“ ni „kome satiričari smetaju?“. Bilo bi, naravno, brzopeto zaključiti da satiričari nikome ne smetaju. Danas još ima ljudi kojima smeta kritika — pa kako da im ne smeta satira! Ali satiru, kao i

svetu u smislu, prosto je pesma biti satiričar u našoj stvarnosti — ako je verovati anketiranima i ako je verovati da „Ekspresova“ anketu daje reprezentativan presek i prospekt stanja u današnjoj jugoslovenskoj satiri. U anketi se mnogi nisu pojavili (da li nisu pozvani, ili se nisu odazvali?) — da pomenemo na dohvat Koša, Čopića, Viba, Serafima... (Za prvu dvojicu može se, doduše, tvrditi da uopšte nisu novinski nego knjižni satiričari; Čopić je, uostalom, u „Borbici“ od 17. maja 1964, izjavio da satira i nije njegov fah, „jer sam isuviše velik dobitčina da bi mogao da budem satiričar.“) Ostatice nam, dakle, da prema navedenim statističkim podacima zadrižimo izvesnu rezervu i da nipošto na osnovu njih ne generališemo. Možda stvari ne stoje tako sljajno — a možda, opet, stoje još i bolje nego što se čini.

Iz anketi nismo, na žalost, saznali ni „šta smeti satiričarima“ ni „kome satiričari smetaju?“. Bilo bi, naravno, brzopeto zaključiti da satiričari nikome ne smetaju. Danas još ima ljudi kojima smeta kritika — pa kako da im ne smeta satira! Ali satiru, kao i

ŽIVOT OKO NAS

Onako, uzgred

LJUBIŠA MANOJLOVIĆ

VESTI

Na jednoj istoj strani „Politike“, u broju od 17. maja, pročitao sam, jednu za drugom, dve vesti koje me možda baš zato što su se našle zajedno navode na zlu pomisao da smo, bez ikakve zle namere, često u stanju da sebi pravimo zlo.

Prva vest je o pedesetogodišnjici Zeljare u Smederevu, gde je pre rata radio ugledni revolucionar Jovan Veselinov i koga su sada tamо, o proslavi, dočekali kao dragog gosta. U vesti čitamo:

„Pred početkom svečanosti stigli su visoki gosti iz Beograda Jovan Veselinov, sekretar Centralnog komiteta Saneva komunista Srbije, Svetozar Vukmanović, predsednik Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije, Svetislav Stefanović, član SIV-a, Mihailo Švabić, predsednik Glavnog odbora SSRN Srbije, Stevan Doronjški, potpredsednik Skupštine Srbije, Danilo Kekić, predsednik Republičkog veća Sindikata Srbije, Bogoljub Stojanović, član Izvršnog veća Srbije, Vojko Skendžić, generalni sekretar Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije, Dušan Pudić, predsednik Privrednog veća Skupštine Srbije, Jovan Janković, sekretar za industriju Izvršnog veća Srbije, Branislav Stojanović, član Glavnog odbora SSRN Srbije i drugi.“

2) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

3) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

4) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

5) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

6) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

7) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

8) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

9) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

10) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

11) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

12) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

13) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

14) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

15) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

16) Prvime iz „Politike“ uzeo sam zato što „Politiku“ najradije čitam, pa sam ih slučajno baš tamо našao. Inače, jedna od tih vesti čak i nije strogo „Politikina“ nego preuzeta od Tanjug-a, što — da podsetimo — znati Telegrafika agencija Nova Jugoslavija.

17) Prvime iz „Politike“ u

IZMEĐU ZEMLJE I PTICE

Drago Ivanišević: „POEZIJA“, „Znanje“, Zagreb, 1964.

DRAGO IVANIŠEVIĆ ide u red onih retkih pesnika koji su izvrsno u sebi sjedinili liričara i intelektualca. Prošao je mnoge evropske gradove i univerzitete, upoznao razne nauke, a poetike posebno, video mnogo ljudi i osetio mnoge strasti, sanjao razne snove i uvek bio otvoren prema svetu, uvek je htio da hoda za svojim snovima i otkriva njihove tajne. Prima je novine u izrazu i stilu, ali uvek trezveno i s rezervom, uvek je nastojao da svojim lirskim doživljajima dà pèct svoga temperamenta, svoga karaktera i napokon, svoga vremena.

U to nas uverava ovaj izbor iz njegove dosadašnje lirike. Knjiga je podjeljena u četiri ciklusa: „Zemlja pod nogama“, „Dnevnik“, „Jubav“ i „Srž“. To su, u stvari, naslovi njegovih dosadašnjih zbirki, samo se ovde javljaju u antološkom izboru. Ivanišević se u poeziji javlja oko 1930. godine. Po svojim koncepcijama poezije i umetnosti uopšte Ivanišević je bio najblizi nadrealistima i jedini se u Zagrebu deklarisao kao takav (iako nije bio jedini). Međutim on je nadrealizam primio s rezervom i stvaralački: primio je ovaj pokret kao reakciju na postojeće društvene odnose; prihvatio je bekstvo u san i podsvest kao put ka novoj i ljudskoj realnosti. Napokon, Ivanišević je prihvatio slobodu izraza: asocijacije iz sna i podsvesti ne treba obuzdavati, nešto što je na bilo koji način potisnuto u nama treba da se oslobodi, jer se na taj način oslobada i naša ličnost. U svemu tome bitno je da je Ivanišević nastojao da u taj svoj nadrealizam une svoju ličnost: kao pesnik i kao čovek. Rečito nam o tome govorи ciklus pesama „Zemlja pod nogama“. To je uglavnom socijalna poezija. Pesnik, poeziju (a svoju pogotovo) nije shvatio kao funkciju politike, ona je za njega umetnost reči. Njega su suprotnosti u društvu uznenimirele i on je na njih lirske reagovao; u svakoj je svoju pesmu uneo čitavu svoju senzibilnu ličnost; nije trago za velikim temama i nije parolaski isticao teme dana; u detaljima je on otkrivaо ljudske zanose i drame. Za njega ludska drama nije bila obeležje samo jednog trenutka iz života, za njega je to dug proces koji je razarao i razorio čoveka, ali i koji ga hrabri i drži uspravnog. Posebna karakteristika i vrednost ove Ivaniševićeve poezije sadržana je u osobenosti njenoga izraza i lapidarnog stila. Njegova je pesma pretežno kratka, stih kondenzovan i komunikativan, građen je kao slika koja ima simboličnu vrednost. Neke pesme i ne možemo drugačije tretirati nego kao mala uljana platna koja nas fasciniraju – rom i topinom svojih boja, iznenaduju nas slobodom i složenošću poteza, posebno nas općinjuju plastičnošću i jačinom vizuelnog duha. Takve su pesme u ovom ciklusu „Mrtva ljubav“, „Panika u paysageu“, „Plesačica“, „Nos talgija“ i dr.

U „Dnevniku“ su u prvim pesmama iskazane slutnje i nemiri uoči drugog svetskog rata. Međutim, u kasnijim pesmama on s velikom gorčinom u srcu opeva ratna pustošenja. Pored tih osećanja pesnik je izrazio i naš revolucionarni polet. Izbjiba iz njegovih stihova krepka žudnja da živimo s nagonom i poletom beskratne mladosti, jer nosimo u sebi grumenje crnica, a nje na snagu vatrena i uvek se u ljubav pretvara. Izrekao je pesnik u svojim pesmama divno ljudsko dostoanstvo pred licem smrti: i kad umire naš čovek prkos; u znak protesta diže kravne dlanove da mi čizme plačenika ne gaze rebra, daje do znanja da mu je jauk pod rebrima kao škrgut zuba i nepokoran i tvrd. Svestan je naš čovek-borac da nam zore niko ne može zgaziti dok u svakoj vlasti trave počivaju uspomene i dok u nama gori ljubav prema čoveku i slobodi. Tu iz pesnika i čoveka progovara snaga zemlje koja je upila u sebe njegov znoj i njegove suze, ali on joj je odan i kad je gladan na njem posnim nedrima, kad ga je patnja bacila u svirepi svet. On je neprekidno žudi: i sreća kad mu ureže oko usana grč, željet će samo svoje zemlje prah, jer taj je prah onaj silni organ ljubavi što čovjeka lagano sažije.

„Jubav“ je ciklus pesama pisani čakavski. U ovoj poeziji Ivanišević je elementarni, izraz mu je komunikativan i plastičan, osećanja istančana; tu je pesnik vraćen svome korenju – detinjstvu i moru. More je u njegovoj pesničkoj viziji opsesija i čarolija snova, žudnja i vedrina, najautentičniji izraz pesnikovog života, izraz zanos i konflikta u unutrašnjem životu koji se gleda sa većeg odstojanja – mešaju se radosti detinjstva sa tugom i gorčinama zrelih godina. Sve je u ovom prisnoj rodnoj čakavskoj reči po-

DRAGO IVANIŠEVIĆ

Milivoj SLAVIČEK

NIGDJE VIŠE CUDA

Nigdje više čudâ. Ona se više ne događaju.

U neko doba našeg života ona su pomalo svrgnuta ili svedena na materijal za umornu novinsku kroniku.

Sad je svaka srž već strašno dobro umotana.

Ali i ono se sklapa. Ah, evo glazbe i valjaćući moći izreći sve to do kraja

(važno je što nigdje nema nikakvih riječi riječi sve kware, kao kad na slici koja prikazuje brdo piše brdo).

Rekoh, i ono se sklapa. Ali polako; i kroz njih jure sjenje u bojama;

ono neće da se oprosti. Rekoh

ono hvata sve tiše i tiše nijanse i u njima pronalazi slast i opravdanje

Takvo je ono. Ali ja, ja sam slomon većim razlikama.

I tako zajedno, nadopunjivajući se, radimo ovaj svoj posao.

Stvaramo pjesme. Pjesme ne postoje

prije nego ih mi, i to baš mi, i baš u ovom času, ne osjetimo i ne napišemo,

kao što već postoje prirodni zakoni i sve ono što samo otkrivaju fizika i kemija.

Ostavljeni u svijetu bez čudâ mi se sebi učinimo veliki i čudesni.

Da to nije tako, mi ne bismo mogli reći ni tko smo.

Sad evo i vjetra koji zvijaždi. On hvati iznad nas, ali on je naš

inače ne bismo shvaćali da on tako neopisivo hvati.

Ima nas dakle više: moje unutarnje oči, ja, glazba, taj vjetar

s onim što je suštinjsko.

Tako i znamo da smo, ostavljeni u svijetu bez čudâ, mi sami čudo ovoga svijeta.

Možda je i to dovoljno. A sasvim sigurno, to smiruje, ne zna se zaštita.

I DALJE MOZGAMO O SMISLU

I dalje mozgamo o smislu, u isto vrijeme dok sudjelujemo u običajima.

Obuzeti mišlju ne možemo se posve predati igri.

Okupajmo se malo ponegdje u tišini koja dopire do nas

dok čekamo da dopremo i dignemo se odavde prema horizontu.

Dok nastojimo i dok i neka svakodnevna arija dobiva svoje veliko,

šutljivo značenje.

OTIŠAO JE

OTIŠAO JE, jednog tihog popodneva, vrelom dolinom, u svoj život.

Gledali su ga s okolnih bregova kao tačku koja se udaljava.

Poezija s raskršća

Slobodan Marković: „UMILJATI APOSTOL“, „Prosveta“, Beograd, 1964.

POSTOJE KNJIGE STIHOVA koje ne otkrivaju samo realnost poezije koja je u njihovim, donekle imaginarnim granicama sadržana. Poneke od njih ne samo da upućuju i prizivaju u sećanje realnosti sveukupne poezije njihovog pesnika, već otkravaju i šire vidike poezije, bilo odredenog vremenjskog trenutka, bilo odredenog motiva i raspolaženja. Navode ponekad na razmišljanje o slobodnoj čitave jedne pesničke generacije, ili njenog jednog poetskog smera, nadahnula, podstiču na kritičko preispitivanje njenih dometa i ostvarenja, načela i uverenja, na ponovno merenje pulsa svemu onom što izgleda da živi ili se čini već mrtvim. A takve knjige stihova, koje isuviše nagone na prisećanje i zauzimanje stava prema određenim poetskim vrednostima i zakonitostima, po pravilu su izvan nekog sadašnjeg trenutka, izvan izvesnih poetskih normi i zakonitosti koje u tom trenutku izgledaju važeće i stvarne. One pripadaju ili trenutku koji će doći, koji predskazuju, ili trenutku koji je prošao, a svojim su ga prisustvom ispunjavale. A mogu biti, svakako, i izvan trenutaka uopšte, u uvek stvarnom vremenu, a kao relativno nepromenljive, mogu da postaknu i da budu merila za procenjivanje promenljivog.

Nova knjiga stihova Slobodana Markovića budi na takva razmišljanja. Razloga je više, a jedan je svakako pre-sudan; njegovo pesničko delo je karakteristično za našu poetsku, ne tako davnu prošlost, ono je slikevit izraz streljivanja i klonuća cele jedne pesničke generacije, koja se kao nežna bijlka povijala za jednim nestalnim suncem idealja. U poeziji Slobodana Markovića, više nego kod drugih pesnika, njegovi savremeni i saputnici, vidljivo se predstavljaju taj povijanja, taj ocrtni put klatna od vatri zanosa, vere, priskosa i oduševljenja do ugaraku i pepela, do otrežnjenja od kojih se muti um. Odnos te generacije prema životu opisuje veliki luk od usinjenog poistovjećenja do razdvajanja koje je bilo praćeno dubokim unutrašnjim ozledama, neizlečivim unutrašnjim poremećajima. Odnos te generacije prema istoriji ne manje je složen; u širokim vidimicama istorije jasno se vide smisao ličnog postojanja, uime tog smisla i tih vidika odricalo se i od ličnosti i od postojanja, da bi se, najzad, shvatilo da je smisao moguć samo pod sudovima svog bića, već upola žrtvovanog. Pojedini pesnici, i prozaisti, ostali su trajno u znaku tog preinaćenja, tog dubokog unutrašnjeg prelaska s opštog na lično. I kao što je klatno u njihovoj poeziji u prvo vreme neprestano izbjigalo opštimp, zvonilo radosnim, oglašavalo junture, tako je potom muško odjeknulo večernjim, oglasilo se rastrojstvom, ili počelo da otkucava melodije bolne nežnosti. Ili je stalo. Kod izvesnih pesnika te generacije pojednostavljeni istorije i otkriće, ličan život i subjektivno viđenje istorije. Ni istorija, ni život za njih nisu egzistente kategorije, nisu simboli već proživljene ispostave. Osećanje distance, fi-

lozofskog i misaonog udaljenja, nepoštoće je kod izvesnih pesnika. Naročito kod onih koji su cvet poezije ne govali u mastionicama svoje krvi, pticu poezije iza većito budnih sećanja, koji su svoju poeziju poistovetili sa svojim životom, koji se živi iz dana u dan.

Ta promena u kretanju poetskog klatna od objektivnog ka subjektivnom, od opštog ka ličnom, od svetlog i jašnog ka pomučenom i uznemirenom, od prolaznog dnevnog, ka trajnjem, od spoljašnjeg ka unutrašnjem, presudna je za razvojni luk cele generacije, svih pesnika, samo što su jedni ostali u neposrednim zonama tog preinaćenja, trajno opsednuti posledicama pomeranja, a drugima je to polazna tačka, mogućnost za stvarna iskazivanja, oslobadanje od okova, vraćanje ka sebi, ka ličnosti dotad sputanog. To preinaćenje, u pogledu poetskih vrednosti delotvorno, stimulativno za sve autentične pesnike, potpuno je izuzetno njihove poetske a donekle i životne putevi.

Slobodan Marković jedan je od onih, a mnogi od njih, kao pesnici više nisu živi, koji su se strogom lagli u sebi, koji su u sebi, pod svojim svedovima, potražili spas. Slobodan Marković je pesnik koji je ostao na raskrsnici iskazujući bolno svoju nemoc, svoju rastrojenost. Za njega preinaćenje nije bilo samo poeško, samo u promeni tema, motiva, načina kaviranja, nije bio samo prelazak s jednog na drugi plan. Ono što sam u slici nazvao promenom u kretanju klatna, kruševa koju ono opisuje, on je osetio kao izmenu u kretanju igle na svom životnom kompasu, odnosno primio kao saznanje da igla više ne pokazuje pravac, da pravac nema, da su pravac pronašli samo oni koji su već mrtvi. Vreme mrtvih osjetio je kao svoje vreme, da se igla zaustavila na smrti, da je ukazivala na smrt, na smrt u ratu, a da je on žalutao, promašio pravac. I zato u njegovoj poeziji tako je često sećanje na one koji su već trave i zemlja, a drugima je to polazna tačka, mogućnost za stvarna iskazivanja, oslobadanje od okova, vraćanje ka sebi, ka ličnosti dotad sputanog. To preinaćenje, u pogledu poetskih vrednosti delotvorno, stimulativno za sve autentične pesnike, potpuno je izuzetno njihove poetske a donekle i životne putevi.

Granicu između poezije i života u poeziji Slobodana Markovića u izvesnom smislu potitu se. On smisao ne traži u poeziji već u životu, on ne lutu poezijom već u životu, a svoje nenaletaženje smisla i svoje gubljenje orijentacije, svoje putanje koje se strmo-

SLOBODAN MARKOVIĆ

glavljuju, koje se kreću diagonalno, koje se mimoilaze i kreću u krugu, sudaraju, on predstavlja u svojoj poeziji. Njegova je poezija ispostav u punom smislu te reči, lice pesnika se ne nalaže, već jasno vidi iza stihova. Put njegovog života je i krivulja njegove poezije. Ali on i sanja: putovanja, mora, brodove, odlaske, u snovima i na javi. Svet njegove poezije je svet kojim on živi i u kojem živi. Zato njegove pesme ponekad podsećaju na prozni zapisi, toliko je realog opisa, tako je neposredno, živopisno prikazan i dočaran jedan svet, jedan sloj života, određene vrste ljudi. Pojedine njegove pesme gotove da su nove, priče, putopisi, čak i reportaže. Ali upravo ispostavljeni ton, osećanje doživljjenog, i to doživljjenog u krušu, u patnji, u boju, s osećanjem tragično promašenog, uništenog, neizlečivog, daje poeziji Slobodana Markovića prisnji, topliji, potresniji prizvuk. Kada on ispostavlja očajanje i bolest, on njima stvarno živi. A u pojedinim pesmama elegični ton, sumorni potoč, lirska rezignacija, nežna melanolholija, zvone čistim poetskim zvukom.

Još jedan razlog zašto nova knjiga Slobodana Markovića budi šira razmišljanja i o njegovoj poeziji uopšte u trenutnicima u kojima se on oformio kao ličnost i kao pesnik: knjiga nove poezije „Umiljati apostol“, same je relatično nova knjiga, zapravo i nije nova u odnosu na njegovu dosadašnju poeziju. Novi su jedino životni događaji predstavljeni i ispričani ovom knjigom pesama, ali bez novijeg poetskog sadržaja. Slobodan Marković je još uvek na onoj istoj raskrsnici na kojoj se sašao pre toliko godina, kada je započeo da kazuje svoje potresne ispostave. Ali ono što je tada bilo novo, što je bilo istinski novo u osvetljavanju unutrašnjih svodova ličnosti, što je bio nesputan krik i ponova otkriće, smatra pravim i kompletним odrazom svoje pesničke ličnosti kakva je dosad izgledala, odrazom koji može verno da ga reprezentuje. Zato, ako bi ovu knjigu trebalo ceniti samo po pesmama „Epitaf Filipu Višnjiku“, „Davon selu“, „Traženje reči“, „Epitaf sa Karanskog groblja“, mi bismo mogli da kažemo o njihovim kvalitetima sve što je i rečeno, uz konstataciju da su ti kvaliteti bili zapaženi i pozdravljeni i pre nekoliko godina i da pesnik nije dao ništa novo. U ovoj novoj konstelaciji, međutim, i imajući u vidu pesmu „Kratak prelimijum“:

I šta da nišanim u ovom mnogobrojnom svetu o sunce palo. Onaj ko pogodi ono što cilja, promaši sve ostalo.

Želeo da se opravda što će se i dalje predstavljati u mnogim vidovima, zato što ovu svoju knjigu, koja je manjam svojim delom izbor iz dosadašnjeg stvaranja, smatra prvom pravim i kompletnim odrazom svoje pesničke ličnosti kakva je dosad izgledala, odrazom koji može verno da ga reprezentuje. Zato, ako bi ovu knjigu trebalo ceniti samo po pesmama „Epitaf Filipu Višnjiku“, „Davon selu“, „Traženje reči“, „Epitaf sa Karanskog groblja“, mi bismo mogli da kažemo o njihovim kvalitetima sve što je i rečeno, uz konstataciju da su ti kvaliteti bili zapaženi i pozdravljeni i pre nekoliko godina i da pesnik nije dao ništa novo. U ovoj novoj konstelaciji, međutim, i imajući u vid

snikovu očvidnu namjeru da pokaže svoje višestruko nastojanje na uobičajenju materijala, one funkcionišu još bolje, još uspešnije. Između ostalog i time što omogućuju čitacu da od njih ka određenim novijim pesmama povuče linje koje spajaju slične misao i tematske sfere, ali i pokazuju pesnikov rast ka kompleksnijem posmatranju problema, ka izvlačenju složenijih zaključaka.

Uporedimo li, na primer, pesme "Traženje reči" i "Euridika Erika", uverićemo se da je u obema reč o većem traganju umetnika za odgovarajućim izražajnim sredstvima. S tim štote u prvoj pesmi, u pravilnim, rimovanim katinama i gotovo klasično primenjenim metaforama ono predstavljeno kao pesnikovo traganje za pravom rečju kojom bi izrazio sve što mu se nameće, a u drugoj, koja je sama po sebi jedna produžena metafora, u prividno nepoetski medijum kakav je pisaca mašina pesnik je udahnuo čovekov duhovni i emocijonalni život, izražavajući modernom, siumultanom metodom svu dramaturiju stvaralačkog čina.

Ako smo u „Epifazima sa Karanskog groblja“, unutar folklorom inspirisanih stihova, našli probleme smisla života, smrti, prolaznosti i zaborava, koje je umetnik sugestivno provukao, u pesmi „Portus regius“ suočavamo se sa traženjem smisla života u svakidašnjici. Tamo smo imali jednu rustikalnu razigranost i raspevanost, dove dobijamo gradski dijalog, sa izraženim dram skim valenima, međusobno suprotstavljanje nekolikih duhovnih opredeljenja, nekolikih shvatana života transponovanih sredstvima koja odgovaraju natorima što ga izlažu (otud i primena grafičkih sredstava u izlaganju daktiografkinje). Očevizan veo ironije, što je takođe odranije Simovićeva karakteristika, i ovde ublažava osećanje očarlosti, smrzočekove pomirenosti sa osudom da uvek bude u situaciji da čeka ono što mu je još preostalo.

Tipičan primer klasične ljudavne pesme „Davo na selu“, mlađački raspevane, pune osećanja, duha i divnih metafora, kao i opštih romantičarskih mesta, svoj moderni pandan ima u sonetu „Narcisi“:

Dokle se prostire njihova mirisna snaga
nevidljivi oblak nad mrežama punim plime
vazduh koji udišem u mraku posle poljupca. Kako si mirna i naga.
Ležimo sami na pesku i drhtimo od letnje zime.

Belo središte mirisa, oblačni beskraj spava na domaku ruke, i vetar noćni pokrene pesak na kome se suši sveta pljuvačka pene. Na telu mora ta smešno mala krvava ljudska glava.

U nozdrvama rastu narcisi, posle ponoći smrdi krv. Ruši se i vatra poduprta motkama i so se uvlači u stene kao strpljivi crv.

Noćni vetar iz ležišta neba pokrene ovde započeto u slanom haosu pene more dovršeno zvezdama.

Zadovoljavanje zahteva klasične forme soneta nije omelo pesnika da stvari stihove kojim su školski primer moderne sintetičnosti i višestruke sugestivnosti. Unutar klasičnih okvira nalazimo mnoge vrednosti: muziku, značenje, jednostavnost i ukraše, sliku i ideju, dramsku snagu i lirske intenzitet, direktno izlaganje i aluzivnost, boju i svetlo itd. A reč je, čini se u prvi mah, o „njima dvoma“.

Ako smo tokove tih pesnikovih transformacija uspeli da uočimo, uočili smo, čini mi se, i ono po čemu je ova knjiga uprkos tematskoj raznorodnosti, uprkos pesmama koje mogu da počnu širinu pesnikovog interesovanja i problema koji ga zaokupljaju, kompozicijom jedinstvena i celovita. Pošto je pitanje kakva je vrednost novih Simovićevih stihova, predstavljaju li oni u odnosu na starije napredak i ako predstavljaju u kom pogledu? To je, verujem, više stvar ukuša i shvatanja nego li kvaliteta.

Velika bi šteta bila ako bi ovaj pesnik na putu od reaktiviranja folklorog bogastva u jednu pesničku istinu ka takozvanom „kosmopolitskom“ transponovanju predao zaboravu inspirativnosti svog regionalnog polazišta, kome je umeo i te kako da proširi granice. Šteta bi, takođe, bila ako bi ostao na eksperimentisanju, koje je u ovoj knjizi, pogotovo kad se imaju na umu proširenja koja su doživela kategorije estetskog i poetskog, i složeniji pristup temama, dovoljno zanimljivo i sugestivno. Jedno je, međutim, nedvosmisleno: Simović je bio i sad je najvredniji i najizuzetniji tamo gde spaja tradiciju i savremenost, regionalno i opšte, klasično i moderno — pa bilo to na način primenjen u „Epifazima na Karanskom groblju“ ili sredstvima ispoljenim u sonetu „Narcisi“.

Bogdan A. POPOVIĆ

SOPSTVENIM TRAGOM

Mirko Banjević: „DO ISKAPI“, „Nolit“, Beograd, 1964.

KNJIGOM „Do iskapi“, boljom od svih svojih ranijih, Mirko Banjević nastavlja da ispoveda put ka sebi i neknom znamenju što se skriva u gomilama patetičnih ritmova, pomalo oporih, pomalo u sebe zatvorenih, koji trkuju jedan svet ili iz njega izlaze, kada bi da odahnju i da se smire. Ali to mirovanje je tek privid i priprema za nova putovanja. Međutim ta putovanja su gotovo uvek, ovde, vraćanje na isti kolosek, da bi se nešto zaboravljeno ponovo oživelo ili da bi se jedan raniji utisak obogatio i postao upratičljiviji i trajniji.

Već na početku, u pesmi „Kada bi bor nikao“, Mirko Banjević bez dvoumljenja potvrđuje put svoje poezije: pesnik nema mere i ne une da se obudila. On je emocionalno neobuzdan i njeni je svaki viša racionalna kontrola strana i, možda, unapred neprihvatična. Pomenuta pesma bila bi čistija i lepša, više poezija i više svet u svetu, kada bi bila bar upola kraća i kad bi se poistovetila u nekom — može li tako da se kaže — intuitivnom jedinstvu, u nekom nadrastanju doživljaja:

,Sve mi struji u podnožju i žudim:
kad bih sve uhvatio;
Sve mi struji u žilama

i želim:
kad bih se rastićo.“

I to se nastavlja, ponekad sa toliko trapeta i lirske melodioznosti, a ponekad sa već monotonim prizvukom nabranja i klicanja. I pesma se, ko je to rečao: kao ostavljena zastava na bojnom polju — uprljala i podera. Ostavu još krpe da ih vetrovi nose u vis i u svaku stranu. Ono što je bila zastava ostaje njena suprotnost.

Možda po nekom instinktu Banjevićeva poezija gotovo da prisvaja devizu Kloda Vižea „da je moderni simbolizam nerazdvojan od modernog nihilizma“, jer taj moderni nihilizam „označava progres posthičanskog čoveka ka samorazaranju i beznadu“. Istorija moderne poezije to je istorija ovog progres-a. I knjiga „Do iskapi“ potvrđuje, na svoj način, taj progres. Pesnikovo vraćanje počecima, put u začajne predele i detinjstvo, ponovo oživljavanje nečeg što je jednom bilo obeležje lepote, i one naivno shvaćene i one „jer lepota je samo početak užasa“, ovde se imenuje kao obraćun sa dävnim sobom, ali, više, sa sadašnjim sobom. Prošlost je, kao i uvek, u sadašnjosti a pitanje izbora budućnosti postavlja se, pre svih drugih, kao način kako izći iz ovog, kako je neko rekao „golgotskog iskustva“, u

svet koji počinje, koji jeste, u budućnost. Istinski moderni simboli, pisao je opet Klod Viže, znaci su odsutnosti ili klonulosti onoga što je za čoveka nekada bilo božanska realnost. A detinjstvo bilo je svakako ta realnost. Tako se Mirko Banjević i nesvesno približava tom opredeljenju modernih pesnika, nastavljajući ga ili mu se posve podajući.

Banjevićeva knjiga ima više pesama i poema. Ima, pravedno je da se kaže, manje onih koje se pamte i rado čitaju. Jedna od boljih jeste pesma „Putevi“. Najbolja u knjizi čini mi se da je pesma „Zarezi“ u kojoj je Banjević doživljaj detinjstva, više nego igde druge, ostvaren sa puno pesničke veste i snage i u intenzivnom prelamanju boala i svetlosti, stradanja i nada. Ima u tuju pojmu previše loma i goršatke tuge, klete i uklete. Pesnik je na čelu poeme napisao: „Kad bol prepuni časnu punu, u momu kraju ljuto kumu, u momu kraju mržnjom psuju, i riječ izrašta u olju“. Zatim dolazi pesnikova objava sveta i tugovanka:

,Ljutica guja u kamenu,
zatrli trag u sjemenu,
zlotuki putevi po svjetu
mira krotka ni u klijetu
to ti ja
zavezah kletu.“

MIRKO BANJEVIĆ

Celjust, zub, kletva, guja, trag, kamen, svet — to su reči koje pesnik koristi više od ostalih. One su prisraste uz ove stihove. Banjević ponekad na silu rimuje i ritmuje i to odjiba (na primer: pot — omot — plot u „Sudaru“). Poeme „Vijar“ i „Ponor“ imaju dobrih odломaka i upratičljivih detalja. Kad celina one su preduge, ponavljaju i variraju iste teme („Ponor“: mati brat i izgubljeno detinjstvo; „Vijar“: olujno vreme, kad se sa zemlje sve lako diže). Izdvojio bih još poem „Prokletnik“, koja ima zapaženih poetskih vizija. Ona je tvrdka i mukla, sva od suza, besa i kidanja. Samo u njoj, čini se pesnik je mogao da se sav izlije, da se iskapi. Slabiji deo knjige je treći: „Glasovi“. Te pesme se ne pamte.

Knjiga „Do iskapi“ nije jedinstvena i čista, ali ima svoje muke i svoje radosti. Mirko Banjević je u pesmama i poemama „Zarezi“, „Vijar“, „Ponor“, „Prokletnik“, „Putevi“ i još nekim pokazao da ima svet da ide sopstvenim tragom i da ima pravo na svoj izbor.

Rade VOJODIĆ

ljudi i godine

Deset godina od smrti Igora Vasiljeva

Kada je naša moderna umetnost za koju se može reći da počinje sa ovim vekom i onom čudnom izložbom Nadežde Petrićević 1900-te, izložbom povodom koje je pisano da je „gospodica gorko razočarala“ ugledanjem na impresioniste „to bolesno i trulo shvatanje bolesnih i trulih mozgov“ kada je, dakle, ta umetnost raznolika i često neshvaćena, ratovima ugrožavana ušla bogata i slobodna u svoju šestu deceniju, doživela je kroz dela jedne grupe najmladih svoju sasvim neocikivanu interpretaciju punu metafora i snovljenja, vizija i simbola utkanih u mlada sećanja ranjena čežnjom prekinutog detinjstva. Nežnost tog sećanja osećila je golema-stravična vizija rata koju su mladi stvaraoci interpretirali na mnogo osobnijim načinu. Njihovog grupi pripada i nasilno prekinuto delo Igora Vasiljeva koji je tražao da smislim i istinom postojanja i postavljao pitanja ostala bez odgovora.

Putovanje njegove umetnosti kratko je koliko i svirepo prekinuta mladost pa ipak je iskrenost njegove u dve stotine slike ispričane ispostavi jedna britka istina što se useca i traje u sećanju znaličaca, prijatelja, publike. Pamtimo slike Igora Vasiljeva i one koje je sam doneo na svoje dve beogradske izložbe i one koje su roditelji prikazali na komemorativnoj i nedavno otvorenoj izložbi povodom desetogodišnjice smrti.

Mlađi je htio da zabeleži sve bude živote ne bi li svojom hrabrošću zaplašio sudbinu. Jer kome bi se inače podsmevao sa autoportreta, obಗrjen rukom kostura? Koliko iscerenih lubanja smrti nad modrim granama što golom senkom brazdaju stravične tragove po snegu zime posle koje nikada neće granuti proleće? U ovoj halucinantnoj viziji smrti sustiču se bezbrojna pitanja čitave jedne generacije — čemu? Zašto? Pitanja što bi da očeveću besmisao, da oplemenje prerano sazre saznanja, da iščupaju putokaze što iz morbidnosti vode u bolest.

Igoru je bilo jedva 25 godina one noći kada se sunovratio u mrak, jedva 25 godina kada mu je voda izbacila leđa. U džepu se našla samo malena fotografija majke. „Kada me ne bude više, a to se naziva smrću...“ pisao je Igor svojoj ženi — a bilo mu 19 godina kada se oženio drugaricom iz školske klupe i ubrzo postao otac. Voleo je i drugovao, pisao pesme i mnogo crtao, pitalo sebe i svog druge o mislu života i ljubavi, o istini i sudbinu — „i tada bi sedeli, dugo u

noć, čutali i plakali...“ A mladost se odpirala slutnjem...

Igoru se žurilo, trebalo je toliko sagledati i sebi naći mesto u tom i takvom doživljaju sveta i reci sve što boli i muči, sve za jedva pet godina. Slikao je i danju i noć.

Sa druge godine napustio je Akademiju, razočaran i sa slabom ocenom u džepu ali je već kroz dva meseca bio najmladi član Udrženja likovnih umetnika Srbije i odmah otvorio prvu samostalnu izložbu. Ona je pokazala jedan neoporano talent koji je i onda kada nije bio likovnim kvalitetom iznad svojih drugova govorio o umetničkoj individualnosti izdvojenoj neobičnoj svoje poruke. A ova je bila kompleksna po shvatanju i ljudskom i umetničkom, raznolika po temi, različita po kvalitetu ali uvek ekspressionistički intonirana slutnjom smrti. Slikarski bilo je Igorovo delo neosporno u klimi Van Gogovog stvaralačkog izraza, tu i tamo razvijao se trag Difijevog poteza. Rusove svežnje, Munkovog ekspressionizma — ali to su sve bile samo srodnosti po ljudskom afinitetu za slične motive i srodnine problemi dok je njegova kistica kroz nekoliko različitih ciklusa hitro beležila neobičnu priču o čudnom bolu izgubljenih iluzija.

Nekoliko pejzaža sa Ade nose u sočnom koloritu i karakterističnom grafizmu poslednje klijataje vede mlađosti, ali je već kroz dva meseca bio najmladi član Udrženja likovnih umetnika Srbije i odmah otvorio prvu samostalnu izložbu. Ona je pokazala jedan neoporano talent koji je i onda kada nije bio likovnim kvalitetom iznad svojih drugova govorio o umetničkoj individualnosti izdvojenoj neobičnoj svoje poruke. A ova je bila kompleksna po shvatanju i ljudskom i umetničkom, raznolika po temi, različita po kvalitetu ali uvek ekspressionistički intonirana slutnjom smrti. Slikarski bilo je Igorovo delo neosporno u klimi Van Gogovog stvaralačkog izraza, tu i tamo razvijao se trag Difijevog poteza. Rusove svežnje, Munkovog ekspressionizma — ali to su sve bile samo srodnosti po ljudskom afinitetu za slične motive i srodnine problemi dok je njegova kistica kroz nekoliko različitih ciklusa hitro beležila neobičnu priču o čudnom bolu izgubljenih iluzija.

Nekoliko pejzaža visoke likovne vrednosti poreklo je u inspiraciji folklorom, narodnim vezom i ikonama nad kojima dominira karikaturalno deformisan torzo i lik raspetog Hrista dok sa prigušenog fona svetljuju metalni akcenti nekih imaginarnih sunca. Slikarski plemenite, ni ove ikonolike slike nisu ostale poštedene Igorovim ekspressionističkog grca.

Portret je bio za Vasiljeva velika, osnovna tema. Sva njegova radozalost nemilosrdno je u likovima bližnjih tražila smisao čovekovog bitisanja izvlačeci sugestivnom ekspressionističkom linearnošću konture izduženim oblikom formalno markiranih vangogovskim violentnošću kolorita i uvek psihološki intoniranim. Izuzetnom crtačkom darovitošću i svojim virtuoznim grafičkim rukopisom hvatao je kao osnovni izraz duševnog stanja i karaktera svojih modela. Svi su obuhvaćeni ovom grotesknom galerijom: od

PREKINUTA NIT

likova bliskih osoba preko seljaka, čoveka sa Save, Ribara sa Ade, Radnika, Suseda, Barske dame, Grbavku i Lude. „Igori Vasiljevi vrebaju nas sa svih strana — zabeležio je Vinaver — Jesmo li zbilja takvi? I u kojoj mjeri... Treba sačekati razvoj ovog mlađog umetnika i darovitog slikara. Hoće li skrenuti pita se pesnik. — Hoće li načini spasiti sebi i nama u nekom bar životu?“

Igoru se žurilo, trebalo je toliko sagledati i sebi naći mesto u tom i takvom doživljaju sveta i reci sve što boli i muči, sve za jedva pet godina. Slikao je i danju i noć.

Na ova meseca pred smrt kraljevine bolest kao da je igorevom i onako neobičnom putu dala definitivan zakret. Sa njegove palete tuga je odagnala boju, sve se pretvorilo u hladno prostoranstvo plavog. Bio je to poslednji ciklus, ciklus sahrana i smrti. Da li je igra slučaj, ovo uporno insistiranje na slutnji smrti koja izaziva vizije o žice razapetih sablasti. Reklo bi se da u ovim crnim vizijama ima srodnosti sa ekspressionizmom Munkovog pravca, tačnije, kao da se severnjački formalni način bio nadahnuto nervom slovenske osećajnosti. Ispovest Igora Vasiljeva do te je mera upratičljiva i uporna, a jednostavnost eksprezije i očitnost početnog koncepta tako evidentna da izgleda da je Vasiljevi i postao slikar da bi rešio unutrašnji sukob koji ga je razdirao. Jedna nota permanentne tragednosti objedinjuje dela ove njegove plave faze — poslednje u stvari — utonule u košmare čudnih slutnji: tema groblja, kapela, leševa, smrti, sve ga više opsedao. „U slikarstvu je jedini spas“, pisao je ali je slikao i kompoziciju s davljenicom koga njiši crni pas — scenu jezive podudarnosti sa svojom sudbinom, nesvesnu ilustraciju najbliže budućnosti. Kao u umetnosti drevnih ili primitivnih koji su slikali ono što su želeli da ih imajo, čime bi da zavaraju sile mraka nudeći sliku umesto sebe — tako je i Vasiljevi na ovim direktnim aluzijama smrti — čiji dvostruki smisao razumemo tek pošto njega više nema — s osećanjem gotovo nekog misticizma težio da otkupi stvarnost.

SIBE MILIČIĆ

srpskohrvatskoj književnosti između dva svetska rata, Sibe Miličić je zauzimao jedno od istaknutih mesta. Ali danas njegove mnogobrojne knjige i proze kao da se više ne čitaju. Njegovo ime, nekad često pominjano, danas se retko čuje. Miličić, koji je pre nekoliko decenija bio jedan od prvih nosilaca modernog izraza kod nas, oko koga su, vodene žučne rasprave, u ovom trenutku nije više povod, ni za pohvale ni za poricanja, jer je potonuo u zaborav. Zaslужuje li ovaku sudbinu Miličićevu književnu delo? Možemo li reći za tisini koja je pala na nj da je pravedna? Ako se pažljivije pročita veliki broj stranica koje je ovaj plodni pisac napisao, uverimo se da Miličić, iako nije bio veliki stvaralač, svakako nije bio ni beznačajan. Vreme mu je oduzelo sve ono što ne vredi kod njega. Ali ono što ostaje posle tog neumetnog odbijanja, treba da bude izvučeno iz tame i sačuvano i zaborava.

Sibe Miličić je rođen na Hvaru, u selu Brusju, 1886. godine. Gimnaziju je završio u Zadru; romanistiku i slavistiku studirao je na univerzitetima u Beču, Firenci, Rimu i Parizu. Učestvovao je u drugom Balkanskom ratu kao dobrovoljac u srpskoj vojsici. Između dva rata bio je u diplomatskoj službi. Posle kapitulacije Italije 1943. godine Miličić odlazi u partizane, gde piše tanku zbirku stihova u kojima slavlji, jednostavno i neposredno, narodnooslobodilačku borbu. Njegovo duševno zdravlje, međutim, načelo još 1940. godine prilikom nacističkog bombardovanja Roterdama, nagnulo se pogoršavalo. Umro je 1945. godine.

Kao pripovedač, Sibe Miličić nastavlja našu realističku tradiciju, čiji je značajni predstavnici bio Ivo Ćipika. Slikajući život na dalmatinskim ostrvima, Miličić je tačan posmatrač zivanja i ličnosti, ali za razliku od Ćipika, zaokupljen prevenstveno snagom i elementarnim zračenjem nagonskog u čoveku i socijalnim problemima jedne zaostale sredine, Miličić je više usmeren na ispitivanje psiholoških činilaca. On, osim toga, unosi u svoje priče i dah mističnog. To unošenje fatalističkih sila, naglašenih metafizičkih težnji pomešanih sa mističizmom kakav je bio u modi dvadesetih godina, svakako remeti umetnički sklad Miličićevih pripovedaka, koje inače poseduju dosta književnih kvaliteta. Pripovetka „Dobričina“, na primer, jasno i nedvosmisleno govori o jednom proznom talentu koji je znao i da analizira realne događaje i ljudske postupke i da vrši iskaže jednu istinu o životu i da je dobro umetnički komponuje. Ima kod Miličića još nekoliko kraćih proznih tekstova koji odaju rodenu pripovedaču. Ali, obično pri kraju pripovedaka javljaju se veštacki, spolja utisnuti motivi pseudofilozofskog karaktera, pomoću kojih je autor želeo da se orgnje od lokalnog pripovedanja, ali koji na način kako su uklopljeni u celinu, nisu mogli da spasu pripovetke od izveštavčnosti.

Miličićev roman „Veličanstveni beli brik Sveti Juraj“ razlikuje se po na-

poznanstva

Prvi roman

Justinasa Marcinkjavičusa

Nakad nisam imao takvu želju da pravim reklamu knjizi koja tek treba da izade kao što je to slučaj sa malim romanom Justinasa Marcinkjavičusa „Bor koji se smijao“. Reklama? Izvinjavam se Marcinkjavičusu za prejaku i glupu riječ. Ona je potrebna lošim piscima, a Marcinkjavičusova knjiga ako se nade na čitačevom stolu — ona će tu sigurno i ostati. Ipak, zašto pišem ove redove? Na žalost, autor pripada tzv. maloj literaturi. Tiha ulica u Vilni, Litva, u kojoj živi, svakako da nije isto što i Arbatski trg u Moskvi ili Sen Zermen di Pre. Slava se očigledno teže zadobija kad si redom hiljadu kilometara od „centra svijeta“. Ipak, roman Justinasa Marcinkjavičusa, preveden na ruski jezik i štampan u tiražu od 700.000 primjeraka, postao je dostupan mnogo širem krugu čitalaca, i sad se u svijetu literature, punopravno, takmiči s romanima Vasilija Aksjonova, Vila Ljipatova, Aleksandra Rekemčuka, Julijana Semjonova i drugih.

Književna poznanstva su gotovo uvijek stvar slučaja: tako je bilo i ovog puta. Lani, poslednjeg dana božićnog obilka u Moskvi, osim suvenira trebalo je uzeti i neku knjigu za čitanje u voz. Novine ču pregledati do Malog Jaroslavca, prve stanice do Moskve. Kiosci su nudili nove, junske brojeve „Inostrane literature“, „Oktobra“, „Moskve“, nove zbirke poezije, treći tom sabranc Solohova, ali za voz je trebalo nešto „lakše“. Aleksandar Romanjenko je i ovdje rješio stvar: uzeo mi je ovu knjigu u izdanju popularne „Roman-novine“ vjerovatno zbog njenog naslova. Pa šta. Zar je loše kad ti se putem smije neki bor?

čuju taj svemir sagrađen razigranom mladalačkom maštom za koju ne postoje porazi i granice. Miličić vidi svet kao prizor neprekidne svetkovine, kao bruhanje zvona koje oglašavaju sreću na zemlji:

Bregovi, doline gore
mojim odjekuju glasom,
Bruji i ušima ljudi
tutnji, kao najjači grom:
svud stiže, nigde ne gine
i svuda odjek se budi
gromovnom glasu mom.
To se dozivlju brda,
to se bude doline
i sve će krenuti sada:
zvonara otvorit se moja,
kao beli rascvetani krin
krov će se srušiti,
a ja će krenut tutnjeć,
kao što kreće sa klikom
veliki nepobedni džin.
I u kretanju večnom,
u huci radosti svega
čuće se zvonko i jasno,
silno moje: din-dan,
veliki, radosni poklik:
— Stigao je, stigao je, stigao je
moj dan, din dan, moj dan.

A kad padne noć, radost prohujalog dana, pesnikovog dana sa kojim se poistovetio, neće iščeznuti, nego će se samo preobraziti, stišati. Kosmička ustreljalost, koja u nama odjekuje kao oslabljeni eho slavnih Kantovih reči o veličanstvenosti zvezdanog neba, izražava se u ovim stihovima:

„Bezbrijne, bezbrijne zvezde nade
mnom!“
Kličem u zanosu svome:
„Bezbrijne, bezbrijne zvezde nade
mnom!“

A valjda —
odjednom pomislih u sebi:
— beskrajno tamo daleko,
na svakoj od tih zvezda,
kao i ja, budan je neko,
i misli i zbori:
„Bezbrijne, bezbrijne zvezde nade
mnom!“

Sibe Miličić je pesnik radosti, a ne patnje, blještave površine, a ne uskrovitih i mračnih dubina. On slavi veselju i šarenu pozornicu sveta vidjenog u njegovoj spektakularnoj lepoti, dok se za dublji njegov smisao uopšte i ne pita, kao što to sam kaže u duhovitoj pesmi „Proletnji haos“.

Oblaci idu proletari
suludo, ko zna kuda!
Smeje se gorski potocić
neprestano, kao luda.
Jablan priča neprekidno.
kao brbljiva žena.
Nebesa zjape nade mnom,
kao crkva razrušena.
Misao moja nemirna
vraca se, diže i bega...
A ja...

Sedeći sred svega ovoga
hteo bih smisao svega!?

Ovakvi veseli, čeretavi, nestashi i mladalački obesni stihovi, prozirni i jasni, koji žele da svojom zvonomuču očaraju naše uho, a ne da zagotončuju uzinemire duh, odudaraju od smisla i sadržaja najvećeg dela moderne poezije. Miličić je pesnik mladosti koja ima iluziju da je večita, mladosti koja zna samo za klijanje sreće, za ljubav, za opštu radost. Pred našim očima prostiri se ogromni prostori obasjani sunčanom svetlosću. Priroda je u cvjetanju, a ljudi, od kojih su smrti i patnja daleko, u ekstazi. Nikakve senke ne zamra-

LENGSTON HJUZ

LENGSTON HJUZ, najveći crnacki pesnik Amerike, rođen je 1862. godine u Džopljinu, Misuri. Poreklo vodi od jednog pripadnika poznate revolucionarne grupe Džona Brauna, koji je prvi počeo borbu za oslobođenje Crnaca. Praćen bedom, duge se potučao po Americu i Evropu baviti se raznim zanimanjima. Prva zbirka njegovih pesama, „Umorni bluz“, pojavila se 1920. godine. Vrativši se iz Evrope, počeo je profesionalno da se bavi književnošću i žurnalistikom. Izdao je više zbirki pesama, pripovedaka, romana, eseja itd.

Poezija Lengstona Hjuza odlikuje se prirodnosću, jednostavnosću i neposrednošću. Svojim stihovima on obraduje život američkih Crnaca, a posebno svoje stalno boravište — Harlem; dame nam sliku harlemskog života, ritmove djeza, govori o sudbini Crnaca, o neodoljivoj čežnji za toplinom i lepotom tropskih predela, o dubokim socijalnim i rasnim problemima.

ODLOŽENO

Ove ču godine možda završiti školu?

Već sam ih dve izgubio.
Izgubio sam šest meseci kad mi je bilo sedam,
godinu izgubih sa jedanaest
i onda opet kad smo prešli na Sever.

Da budeš u gimnaziji sa dvadeset malo je kasno —

Ali možda ču ove godine završiti školu.

Možda bih sada mogao da imam onu belu peć od emajla
o kojoj sanjam još od kada smo se zaljubili
pre osamnaest godina.

Ali znaš,
kirija i drugo

po onda deca,

hladni stanovi i tako dalje.

Ali sada mi se čerka udala

I sin je već odraстао —

napustio školu da radi —

a stan u koji se selimo

nema peti.

Možda bih mogao da kupim onu belu peć od emajla!

Ja, uvek sam htio da učim francuski.

To nema mnogo smisla —
nikada neću ići u Francusku,

ali u većemjnjem Školama predaju francuski.

Sada najzad imam posao

gde završavam u pet,

na vreme da se umijem i presvučem,

i sti-vous plait, učiću francuski!

Jednom
kupiću dva odela
odjednom!

Hteo bih samo
još jednu flasu đžina.

Hteo bih samo
da isplatim nameštaj.

Hteo bih samo ženu koja će
da radi za mene a ne protiv mene. Hej,
lutko, može li jasno da vidiš put?

Nebo, nebo je moj dom!

Ovaj četvrti svet da ostavim za sobom.

Kad odem Bogu na istinu

presto će mi biti dom!

Hteo bih da uđem u državnu službu.

Hoću televizor.

Da ti znaš, jako sam star,

nikad još nisam

čimac poštem radio?

Voleo bih da sviram Baha.

ZACUĐENI

USPOMENA NA RAT

Onde na ivici pakla

Stoji Harlem

Sećajući se starih laži,

Starik udara s ledicama,

Starog „Budi strpljiv“

Što nam govore stalno.

Sajna stvar taj — RAT

Skad para dolazi

a krv odlazi.

Ali krv

je bila

daleko odavde —

Para mnogo bliže.

Sigurno, sećamo se.

Sada, kada čovek u radnji na uglu

Kaže da je šećer poskupio za dve pare,

A hleb za jednu,

I površena taksia na cigarete —

Sećamo se zaposlenja koje nikad nismo imali,

Nikad nismo mogli da dobijemo,

I ne možemo da imamo sada

Jer smo crni.

DAMSKI BUGI

Vidiš onu damu

Fino obućenu?

Bugi-vugi jeći,

Ona zamišljena —

Al' kad bi slušala

Sigurno bi čula

Gde sad u soprano

Trepti jedna suza.

SESTRA

vaj Crnac je oženjen i ima dete.

Ali Šta se stalno petlja oko Marije?

Marija mi je sestra — drugo nije —

Ali Šta se on stalno petlja oko Marije?

Što ona ne nude, ne razumem,

Nekog prijatelja — poštena čoveka?

Zar ne vidiš, sine,

da Marija lovi starce

za petoparce?

Zar pošteni ljudi nemaju para?

Na žalost obično — ne!

Pa, ipak

Mala zadovoljstva u smešnom

„DR“ BRANISLAVA NUŠIĆA
i „Venčanica“ Erfaima Kišona

DA JE, KOJIM SLUCAJEM, ova predstava izvedena u nekom drugom pozorištu, a ne u Jugoslovenskom dramskom, teško bi neko u njoj tražio posebno vrednosti. Verovatno se izvedenu Nušićevog vodnjika „Dr“ zato i pridaje značaj koji nije u srazmeri sa onim što se moglo videti na svečanoj premijeri. To, uostalom, ne treba nikog da iznemadi, jer u beogradskom pozorišnom životu formalne klasifikacije, predrasude i snobizam igraju važnu ulogu.

U samom pristupu ovom veoma heterogenom tekstu (ispunjeno sa dvadeset i pet verbalnih dosetki u nekoliko varijacija) oseća se ono patetično raspolaženje koje je mnoge pozorišne umetnike zahvatilo povodom piščeve stogodišnjice. Tako je reditelj Mata Milošević prva dva čina shvatio prezbiljno, a prema ostala dva odnosio se prilično ravnodušno. Na taj način on se uopšte nije trudio da one duhovite i, ponekad, ne baš tako smešne vizuelne transpozicije viceva sažme u jedinstvenu celinu — svet suprotnosti kojim se izdiže iznad stvarnosti i u ovakvoj fakturi pokazuje kao negacija samog sebe. Umesto toga zaplet je izgubio pravi ritam i otetao se u nedogled uz povremena psihologiziranja izvesnih situacija.

Tako je iz ove komediografske materije sve vreme ceden duh i krv dok nisu ostale samo ogole forme. Čak ni njihovo obrtanje u završnim scenama nije moglo da popravi utisak, pa je ono još više negiralo pokušaje s početka da se ovom svetu dà neki određeni psihološki smisao. Neshvatljivo je zašto se vodnjiku nije prišlo srcem kada se zna da i u njegovoj formi može doći do veoma čudesnih slika. U odsustvu toga reditelj je ponudio da skakanja na kanabeta, prolazačenja kroz zidove, namešteno bacanje jastuka i razne druge improvizacije prihvativmo kao kvazi-modernu interpretaciju.

Da ne bi bilo nesporazuma, niko nema ništa protiv toga da se „Dr“ igra isključivo čak i na spoljni način. Ali, u tom slučaju, reditelj mora po svaku cenu da bude dosledan samom sebi pa da svaki pokret, ma kako u izolovanoj akciji bio nelogičan, pretvoriti u izraz određene namere i značenja. Jer, samo u takvoj kompaktnoj kompoziciji moguće je doći do onog čistog artističkog pokreta koji će biti još elastičniji, funkcionalniji i neposredni u svom dejstvu nego sam vic, na kome se s rampe toliko insistiralo. Da je Milošević bio u stanju da tako shvati ovu lakrdiju, a nije, njeno tkoživo bi se začas preobrazilo i progovorilo jezikom onog davnog životnog smeha koji i bez prizvaka neke narociće gorčine razotkriva naravi i karaktere. Ali, Mata Milošević se, po svemu sudeći, previše oslanjao na svoje hladno rutinersko iskustvo. To potvrđuje i isticanje kase u sobi Živote Cvijovića u prvi plan i stalno insistiranje da joj se i glunci posebno obraćaju i u nju upiru prstom. Efekat je potpuno izostao i, umesto njega, često su ponavljani osnovni maniri poput dečejeg deklamovanja i ukazivanja prstom na nebo i zemlju. U tom stilu je i odluka da se Klara u trećem činu pojavi sa Pepikom u kolicima. Ovo rešenje nije originalno i već je obilno eksplorisano u nekim inostranim interpretacijama Nušićevog teksta. Samo što se sada u kolicima pojavljuje lutka, a ne živo dete, pa čeo

VODVILJSKO RASPOLOŽENJE vladalo je gledalištem i za vreme izvođenja komedije „Venčanica“ poznatog izraelskog pisca Erfaima Kišona, samo s tom razlikom što se publika spontano zabavljala i zadovoljna napustila terazijsku scenu Savremenog pozorišta.

U tom smislu izvođenje ove hitre komedije (u prevodu Eugena Verbera) predstavlja svakako izvesno repertoarsko osveženje, jer nam pokazuje da

Petar VOLK

„VENČANICA“ — KOMEDIJA PRIJATNOG SMEHA

onaj poznati Zivotin monolog propada, jer ga on kazuje mrtvoj stvari čije reakcije tehnički nespretno treba da dočara magnetofon iz scene. Posebno je smetalo razvodnjavanje radnje i drugo kliničko insistiranje na detaljima u trenucima kada se očekuje najžešči tempo. Otud u četvrtom činu na mafave militavost i besmisleno karikiranje (neukusno čak i za vodnjik).

U celoj predstavi teško je naći jedno rešenje koje bi podsteklo na prisustvo rediteljske invenциje. Valjda nije na ranija Miloševićeva režija nije dočarala toliko mogućnosti asocijacije na interpretacije drugih, ne tako priznatih, reditelja pa čak i na istoimeni film. Ipak, najveće žrtve rediteljeve samouverene hladnoće bili su glumci koje je sputavao do te mere da su mnogi bili samo blede ili izobljeđene marionete, i od njih se nije mogla očekivati nikakva, izuzetna kreativnost. U osnovi, komad nije najsrećnije poljen, a i više likova pogrešno je postavljeno (Slavka, Velimir, Rajzner, Sojkin muž i dr.). Zbog svega toga razumljivo je što se gledalištem ne razleže spontan smeh, već je on izazivan izvesnim isforsiranim fizičkim efektima ili gegovima u finalu.

Bitno je da i u ovoj fakturi nismo dobili raznovrsnu i bogatu galeriju karaktera. U tom smislu ova predstava je neupeoredivo siromašnija od onih koje su nekadaigrane u Beogradu. Ako nekog treba posebno istaći, onda su ti Milivoje Živanović (Životin Cvijović), Mija Aleksić (ujka Blagoje), Raheela Ferari (g-dja Spasojević), Sonja Hleboša (Klara) i Branko Milenković (Nikolić).

VODVILJSKO RASPOLOŽENJE vladalo je gledalištem i za vreme izvođenja komedije „Venčanica“ poznatog izraelskog pisca Erfaima Kišona, samo s tom razlikom što se publika spontano zabavljala i zadovoljna napustila terazijsku scenu Savremenog pozorišta.

U tom smislu izvođenje ove hitre komedije (u prevodu Eugena Verbera) predstavlja svakako izvesno repertoarsko osveženje, jer nam pokazuje da

se u životu svakog čoveka, bez obzira na sredinu u kojoj živi, mogu naći načina bliski izvori smešnog. Zato, pored svega poznatog u ovoj komediji koja se kreće na liniji Sovažon-Molnar-Katajev, treba istaći prisustvo nekog pustinjskog daha koji struji preko ličnosti, opaljuje ih ili osvežava čak i kad su neke od njih puka konvencionalne.

Marko Fotez, nakon višegodišnjeg odsustovanja iz beogradskog pozorišta, ne svojom voljom, postavio je ovo vedro i lepršavo delo upravo onako kako se ono jedino i moglo režirati; njegova ruka nije želela da se razbacuje efektima i više je nastojala da se oseti kroz igru glumaca. — Fotez je uvideo da u ovoj komediji nema mnogo mesta za spoljne egzibicije po svakom cenu, pa je istražio na što celovitijem predstavljanju samog pisa. U tome se prilično uspeo, pa je zbijanje (oko venčanice reditelja, koja je potrebna kćeri radi udaje i dokazivanja da je u braku rođena) u dobroj meri bilo uravnoteženo i nije gubilo ritam, mada i u samom tekstu ima dosta prekida, nedovršenih rečenica i misli. Ali Fotez, kao budan posmatrač piščevog dela, znao je da sve to spoji u prijatan smeh. Tako je sve korektno, ništa ne vredna dobar ukus, čak i kada je konvencionalno.

Azaleta Đačić dala je liku Šifre svoju ležernost i toplinu, pa se njeni prisustvo osećalo u svakoj sceni i onda kada čuti sećajući se svoje mladosti i srećnih dana provedenih s mužem, kada se nije morale da misli da li imaju formalno venčanicu ili ne; kao njen muž, vodoinstalator Elemehem, pojavio se Ljuba Didić. On je umeo da bude zabavan i u trenucima kad je preforsirano igrao i vraćao se svojim poznatim i često korišćenim glumačkim sredstvima. Olga Ivanović (kao susetka Jafa) prelivala se u realističkim bojama, a Žiža Stojanović, Uroš Glavacki i Zoran Rančić svojom neposrednošću i smislim za komične efekte dopunjavalu su ovu nepretencioznu ali veoma prijatnu predstavu.

Petar VOLK

Pisac: Ne vredi da me nagovaraš: ja ne umem da pišem slike.
Reditelj: Ne tražim od tebe slike.

Pisac: Ne razumem te. Pa, film... su slike. Čitao sam, govorili su mi: scenario piši kao da si odsamao film, opisuj, redom, sliku po sliku. A ja to ne umem. Ja ne sanjam filmove. Ti kažeš: ne tražim slike! Pa, šta onda tražiš od mene?

Reditelj: Čak ni klasičnu filmsku priču. Ni klasičnu fabulu.

Pisac: Nego...

Reditelj: Tražim samo tvoje misli.

Pisac: Ne razumem!

Reditelj: Tražim tvoj savet. Ili, da se društje izrazim, daj mi reči koje znače nešto više od faktofografije, od sheme. Daj mi svoje preokupacije, svoju nadogradnju realnog. A ja ću ti onda dati film.

Pisac: Ne shvatam te još, bar ne sašvam. Ali, sad mi se nameće pitanje: čiji će to film biti? Tvoj ili moj? Ili oba?

Reditelj: Umetno pitanje. Nekad su se veoma sporili oko autorstva filma. Pisci su govorili da je reditelj samo reproduktivac. A i reditelji su pisacima negirali autorstvo i navodili mnoga dovezne razlike između pozorništa i filma. Jer, govorili su, u teatru reditelj samo tumači pisca. Isti komad, isti pisac, da li, ali u rukama desetorice reditelja biće deset različitih tumačenja jednog teksta. Na filmu nije tako. Filmski reditelj tufde reči pretvara u svoje slike i postaje autor. Doduše, pozorišna istorija zabeležila je mnoge rapsore o funkciji reditelja...

Pisac: Znam, znam, ali što je sa danasnjim filmom. Ti kažeš: ne kada su se veoma sporili... A sad?

Reditelj: Sad je to zastarela diskusija.

sija. Film je sve više misao. I to rediteljeva, sasvim.

Reditelj: Film je počeo da misli. Poslednjih desetak godina revolucionisao se i film i shvaćanje o filmu. Jedan Antonioni, recimo, danas je ono što je nekada bio Vels sa „Gradaninom Kenom...“ Vels je bio revolucionar. Da se razumemo, filmski revolucionar. Na žalost s vešto je imao da kaže rečak je na početku, iskazao je jednim jedinim filmom, koji sam upravo pomenio. Iscrpio se. Ne volim da prorokujem, ali mi se čini da se to upravo dešava

PISAC I DANAŠNJI FILM

sa Antoninijem, voleo bih da me de-mantuje, ali... Antonioni je počeo da filmski misli, da filozofira, da slika stana je duha. Revolucionisao je film. I, čini mi se, iscrpeo se. Sad se samo ponavlja. I njega drugi ponavljaju. Međutim, film je tvrdoglav realistička umetnost. I kad god se pojavi nešto avangardno, film uzme sušinsku inovaciju, a sve ostalo prepusti zaboravu, ili kinoteći. To se upravo dešava se Antonionijem. Film treba da misli, ali tako da bude razumljiv svakome. Ne-kome više, nekome manje, ali niko ne sme otići iz sale z bunjen: kao da ništa nije shvatio, kao da nije razumeo bit.

Pisac: U ovom trenutku ne čini mi se da se potpuno slažem s tobom, ali očigledno treba još o svemu toma da razmislim.

Reditelj: I ja!

Pisac: Pa, kad je tako da se vratimo na početak: kako da pišem scenario? I, molim te, ko je autor filma?

Reditelj: Nemao! uopšte misliti na film. Tako je najbolje. Piši! Piši — to je sve. A što se tiče autorstva...

Pisac: Čekaj, polako... Najpre da raspravimo o pisantu. Po tebi ja treba da pišem kao što inače pišem svoju prozu. Ako je to tačno, onda da te upitam: zašto ne uzmeš nešto od onoga što sam već napisao?

Reditelj: Ne mogu, jer si pisač misleći o zakonima romana ili kratke priče. A ja ne želim da te adaptiram, na onaj ubičajeni način. Neću konvencionalno koncipirati film.

Pisac: A što hoćeš?

Reditelj: Hoću da pišem otvoreno. Pazi, ne mislim na otvorenost u smislu iškrenosti, već u smislu forme. Ne mislim na dramaturgiju, na klaično shvaćenu fabulu, na, recimo, romansijersku tonikluku, na kompoziciju uopšte. Daj mi samo karaktere i njihovu duhovnu klijmu, snimak njihovog „unutrašnjeg stanja“, to jest „stanja duha“. To je sve što mi treba.

Pisac: Pa to izgleda lako, ali je davolski teško.

Reditelj: Jeste.

Pisac: Ako ti takav tekst i dam... šta s tim „neorganizovanim“ tekstrom, s tekstem „bez forme“.

Reditelj: Praviču od njega slike.

Pisac: Tvoje slike?

Reditelj: Da, moje. Moje slike tvoj teksta. U stvari, tvoj tekst je za mene pretekst.

Pisac: Samo sirovinu, da li?

Reditelj: Ne. Grešiš. Suviše upršćeno misliš. Ne bi tvoj tekst bio samo sirovinu, materijal za izradu mojih slika. Ne.

Pisac: Nego? Inspiracija?

Ja: Ne samo to.

Pisac: Pa, šta onda?

Reditelj: Ne umem da ti tačno objasnjam. Jeste, pomalo sirovinu, pomalo inspiraciju, ali nije samo to. Tvoje reči, tvoje misli njima izražene, treba da me uzbude, provociraju, dovedu u jedno aktivno stanje, u stanje stvaralačke igre, ako se tako može reći.

Pisac: Znači li to da si ti pravi autor. I šta sam onda ja?

Reditelj: Praautor.

Pisac: Da li ta tvoja kovanica dolazi od praotac?

Reditelj: Možda. Ali ostavimo šalu i ironiju. Kad god nije posredi konvencionalni film, već onaj drugi, onaj autorsk i, onaj koji mišli, onda je sasvim svejedno da li piše, na špic, ko je pisao scenario. Jer, scenario u onom klasičnom poimanju u takvom modernom filmu — nema. Ne može ga zaista ni biti; zato što tu vrstu filma ne prave reditelji preslikači, već kreatori.

Pisac: ... već autor!

Reditelj: Tačno.

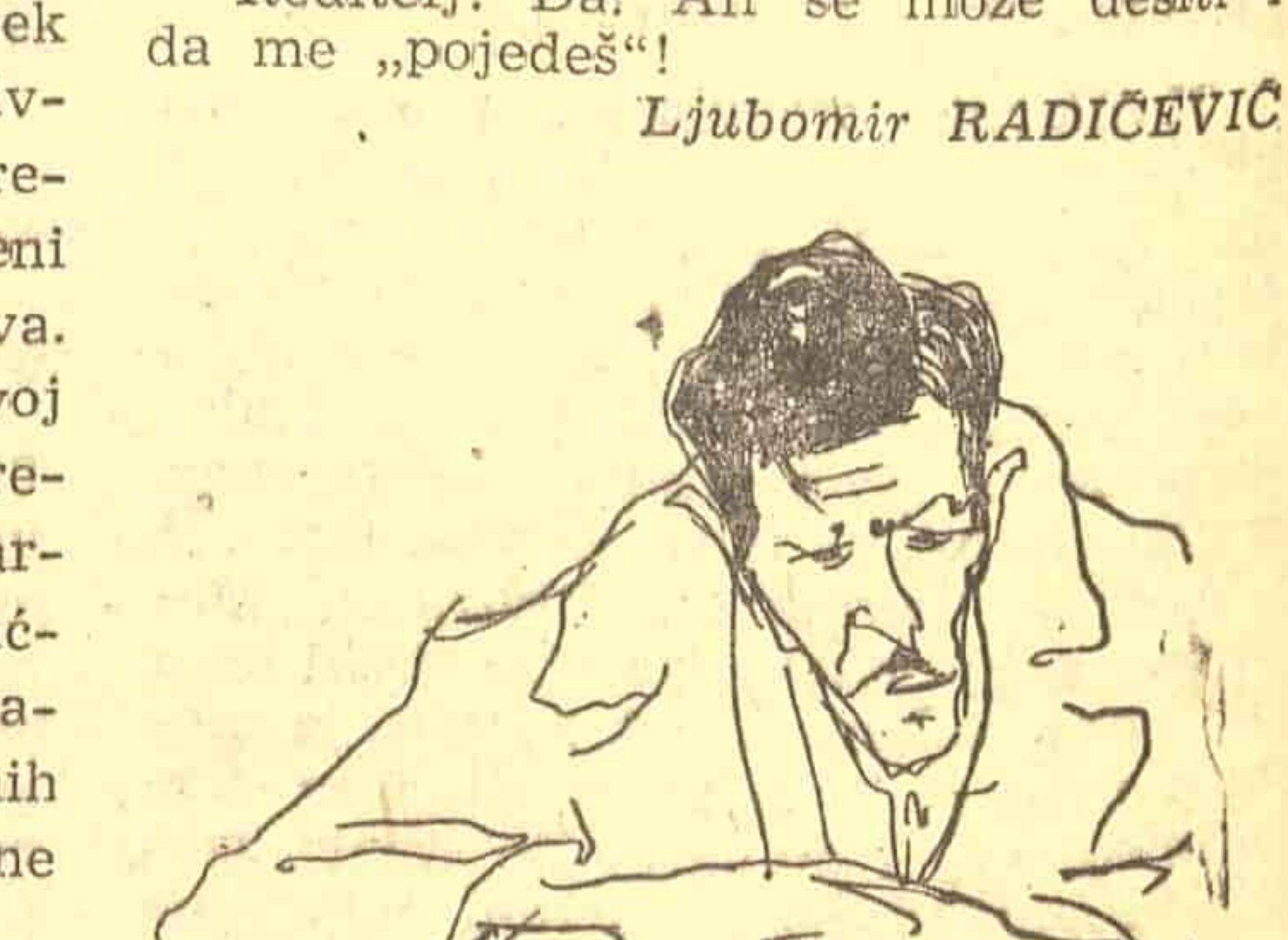
Pisac: Da, zaista, autor je samo ja. Ili pisac, ili reditelj. Ako su obe kreatori, onda će jedan biti „pojeden“.

Reditelj: Primetio si, valjda, da reditelj-autor potpisuje film sam ili navedi i druga imena ali samo kao sastavničke — za priču, za dijalog i drugo.

Pisac: ... već autor!

Reditelj: Da, Ali se može desiti da me „pojedes“!

Ljubomir RADICEVIĆ

KNJIŽEVNE NOVINE

FRANCE MIHELIĆ

SALON MODERNE GALERIJE

POZNATI slovenački umetnik France Mihelić predstavio se grafikama i crtežima nastalim između 1954. i 1964. godine; ovi njegovi radovi interpretirani su u crno-beloj tehnički drvorezima, bakropisima i uglju.

Opus Mihelićev, koji je na ovoj izložbi prikazan kroz desetogodišnje razdoblje, a u kome se pojavljuju uvek isti pokretni elementi — čovek, narodni običaji, vegetabilni motivi — obeležen je egzistencijalnim pitanjima života, najčešće u smislu njegove elementarne postojanosti. To je, u stvari, jedan subjektivni odnos umetnika prema svetu shvaćenom u mnogome kao sudbinsko ishodište. Taj podtekst koji se provlači kroz opus Mihe

BOŠKO RISIMOVIĆ-RISIM: ČAČAK 1955.

Likovna umetnost

PONIŽENJE SMRTI ILI BOŠKO RISIMOVIĆ—RISIM

Razmišljujući o slikarskom delu Boška Risimovića-Risima (kakve li ostirne i svežine balkanske otpravnosti u tom imenu) — hteli smo da postavimo nezlonamerno pitanje nekim „našim“ slikarima: „Prijatelji, zašto ste poprimili prirodu kukavice, pa poput nje podmećete jaje priljeznoj muharici...“ — ali odustajemo od ovog pitanja jer je po prirodi stvari jasno da će jednog (prvog) dana iz tog jajeta ipak izaći samo kukavica, a nikad vredna i poštovanja dužna muharica. Drugim rečima, hteli smo da kažemo — u povodu Risima — da će slikarske kukavice, koje poslednjih godina cvetaju kod nas, pokazati jednom svoje lažno lice, a pred nama i pred budućnošću ostiću da sjaje istinske i autentične ličnosti pale iznikle i othranjene pod ovim našim nebom.

Sećamo ga se još iz vremena kada je to bila opora i gorka, burleskna i morbidna lirika u „Sahranu Ceda Rogana u Čačku“. Svetla osvežavajuća intonacija boja upotrebljena je u veselju čudne sahrane. U temi — nešto izuzetno, nešto iščašeno: sahranjuje se Ceda Rogan, taj momak veseljak, bundžija i, po svoj prilici, provincijski boem par excellence, i to na način kako su pagani sahranjivali svoje mrtve: uz sveopšte veselje, sa kompletnešim seoskim orkestrom, uz srbijansko piće i krkanje, už momačko kolo što se trese oko rake, a pored svega toga — u prvom planu — varoška ljubavnica u krilu jednog dide. Okolo su krstovi i ispisano kamenje — teška uspomena na pokojnika — ali tu je i seoski paslatalica koji njuši slučajno izbačenu lobanju nekog davno umireneg, dok očekuje ostatke prebogate gozbe u ovoj reliktičkoj fantaziji.

To je bila, dakle, tema smrti, koja će se još koji put javljati u njegovim slikama, čime će nam dokazati da je ovaj nemilosrdni ljudski problem pratiđeno ali neprestano prisutan u umetniku. Risim će se ponovo i još jednom nasmejati smrti, žilavo se trudeći da objasni i sebi i drugima da je smrt poslednja briga u kronologiji života i da kao takva ne zasluzuje da joj se još za životu prepričamo oduzimajući na taj način sami sebi divno i nenadoknadio vreme. U izvesnom smislu ovaj odnos prema životu mogao bi se protumačiti kao hedonistički stav, ali videćemo da to nije tako. Na anegdoti, gotovo lakrdijski način on će to pokazati u svojoj slici „Čačak“ (1955) u kojoj dva vesela momka sedu u mrtvačkim kolima, kao u praznom izlogu nekog provincijskog dućana, i uz balon vina talože u sebe čas gutljaj, čas smeh. Nasuprot mrtvačkim kolima nalazi se bijtka, ispred nje dva gruba kafanska stola gde za jednim od njih sedi ljubavni par. Atmosfera ne bi bila celovita da tu nisu harmonika i frulaš, ti klasični razbijaci dosade i puštoši praznog srpskog provincijskog dana. Smrt, koja je u objektu mrtvačkih kola jasno akcentovana (kao refren u pesmi), ovde je negirana u veštrom kontrapunktu. Da li negiranja? Možda je to isuviše grub izraz. Smrt je u suštini stvari omaložena i svedena na cirkusku atrakciju samim tim što u mrtvačkim kolima sede veseljaci s vinom i vicevima. Suština života je, dakle, izvedena u prvi plan, a afirmacija čoveka je postignuta blagodareći kontrastiranju u temi život-smrt, u kojoj su, i u prvom i u drugom slučaju, smišljeno oduzeti atributi tragičnosti.

To je bio Risim pre desetak godina. Još onda njegova pojava značila je osveženje i novost. Sa osećajem punе odgovornosti prema pozitivnoj tradiciji i nasledu (koje ide čak do

Da, to je prava fantazma koja kao da se ne događa u našem veku. No, slika ne bi imala svoj intenzitet da joj umetnik nije dao jedan svagdanji akeatan (u našim etičkim i psihološkim relacijama). Nasuprot toj halabuci, tom originalnom srbijanskom orgijanju nad završenim životom jednog čoveka, umetnik je protivstavio dve smerne žalne žene, koje zabrađene u crne marame, plaču nad otvorenim sandukom pokojnog Čede Rogana. Na jednoj strani raspusno slavlje, na drugoj ubogobol. Tamo, u pesmi i veselju izbezumljena lica ispračaju jednog počivšeg sa ovog sveta, ovamo, nad mrtvim telosom u pobožnoj smernosti, nadvile su se dve čemerne narikače. Psihološka ravnoteža je uspostavljena isto kao i kompozicionala. Harmonija je čitava: krajnje ekstremne suprotnosti usaglašene su u celinu. To je u stvari harmonija u haosu. Život nema smisla, potrujuće nam između ostalog slikar, ako u njemu ne pronademo sve lepote i rugobe ovog sveta.

To je bio Risim pre desetak godina. Još onda njegova pojava značila je osveženje i novost. Sa osećajem punе odgovornosti prema pozitivnoj tradiciji i nasledu (koje ide čak do

Bio sam na severu, led se pretvarao u voće,
Hor belih anđela pevao mi na dan smrti.
(O te obnovljene slike, pogubne jasnoće!)
U sjaju modrog neba, razorenog iznad vrleti,
Videt plodove u letu, lišene slatkocene,
I zvezdu severnu što uspomenom preti.
Bio sam na severu, led se pretvarao u voće.

Prisutan i kad me nema, posle sna,
O tamni moj glasu u šumi zrelog leta!
Niz svaku reč se sliča voda sjeverna
Ko ljubav zaboravom približena, bez poleta.
Ne prepoznaje se ni u vreme mesečevih mera.
Ponor što u mom izgubljenom imenu cveta,
Prisutan i kad me nema, posle sna.

Zimzelena svetlost preko pustinje lika
Izmenjenog otako sve postade jasno;
Prevorena u plamen zvezda zimoljika
Prelete me! Gle, u nedoumici osta svet!
Nemam kud, htědoh da kažem i opasno
Al' umesto mene sve lepše reče cvet:
Zimzelena svetlost preko pustinje lika.

Noć s tajnim zvezdama u srcu ploda,
Gde mi je pre rođenja zavičaj bio.
O, to vreme na mom licu, voljena nepogoda
Ispred zlatnog praga, pre ulaska u dom!
Ptico, uronula u sjaj, u snu me obiljubio
Te sad buktim požarno u stihu rumenom,
Ko noć s tajnim zvezdama u srcu ploda.

Čudesna predstava cvetanja bez poretki,
Zri neprestano seme, ko dan u uspomeni,
Jasnije no što hoću! Budućnosti jetka,
Naslovna savrševa u ljubičasto promeni!

Slobodan
RAKITIĆ

Nesigurni svete, u reči mucavog početka,
To se vatra ljubomorna ispod sunca penti.
Čudesna predstava cvetanja bez poretki!

O vetre, stasao preko zlih litica,
Kroz svetlosni mlaz u kom se vidik skrio!
Poremećena ravnoteža i moja vrtoglavica
Završiće se u meni! Gle, već se oglasio
Poljubac, radosni znak pri povratku ptica
Iz pokrajina gde sam mrtav bio.
O, vatre, stasao preko zlih litica!

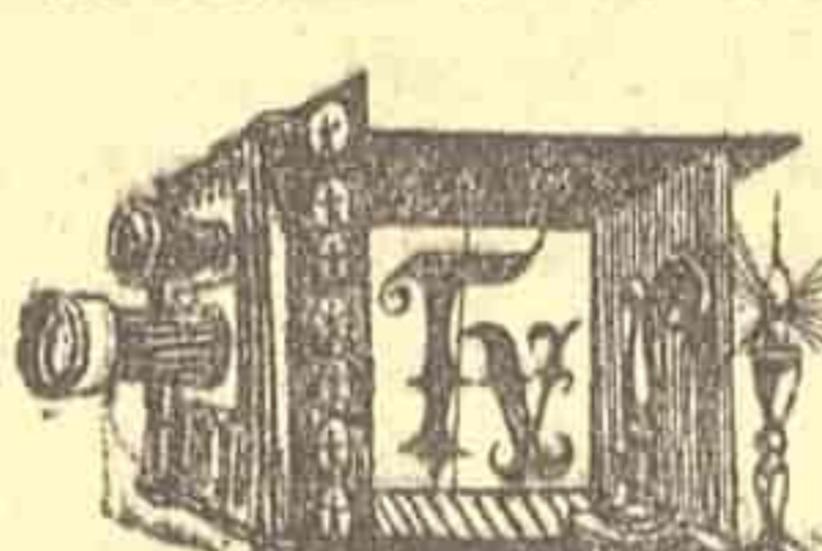
Drhtava i čulna obmano vida u nevidu,
Nad zapamćenim predelima zvezde zvone
U otisku mog lika, na varljivom zidu,
Ruže s dahom smrti svakom gretu sklene.
Naklonjene podatnoj svetlosti i lažnom stidu
Ljupke životinje sna u mehurnu reč rone.
Drhtava i čulna obmano vida u nevidu!

Ne prekidam se ni u nemogućem času!
Presala bar da mi se vrati, bez ponosa,
Ona koju pamtim. Mirisni se jorgovan prosu
Putem kojim će proći andeoski bosa.
Pesma, umorena predstavama, slavljeni glasus,
U zraku čedne violine drhti zlatna rosa,
Ne prekidam se ni u nemogućem času!

Za M. J.

Bio sam na severu, led se pretvarao u voće,
Hor belih anđela pevao mi na dan smrti.
(O, te obnovljene slike, pogubne jasnoće!)
U sjaju modrog neba, razorenog iznad vrleti,
Videt plodove u letu, lišene slatkocene,
I zvezdu severnu što uspomenom preti.
Bio sam na severu, led se pretvarao u voće!

mali ekran

HAJDE DA SE IGRAMO?

U jednoj od poslednjih zabavnih emisija koje smo videli, konferansije je pozvao igrače i pevače na igru sa ekranom. Igra se sastojala u tome što je svaki od učesnika požeo nešto na malom ekranu. Zelje su se odmah ispunjavale. Bile su to, naravno, tačke u kojima se igralo, pevalo, imitiralo... Kao i u svakoj drugoj zabavnoj emisiji, ustalom,

Televizijsku kritiku milko nije pozvao u tu zanimljivu igru. Ali ona je već i navikla da se na nju ne obraća pažnja. Kao u bajci o „Uspavanju lepotici“, ona poput zaboravljenje vile stiže i nepozvana.

Emisija o kojoj je reč, zvala se „U jednom gradu, ko zna kom...“

Televizijska kritika izmišlja novu emisiju i novu igru želja. Emisija bi se zvala „U ovom gradu, baš, baš u ovom...“ a igra ŽAŠTO DA NE?

PRVA ŽELJA:

Zašto televizija ne ostvari seriju show emisija sa nekim pesnikom? Zašto da to ne bude, na primer, pesnik Slobodan Marković, pisac izvrsnih reportaža, pesnik, veliki govornik i dirljivi lirske crtača. Šta bi radio na ekranu? Gde bi se odvijala njegova priča? Neka se sve dešava na pristaništu i na onim malim soplavovima Ade Ciganlije. Neka se priča odvija u zaboravljenim daščarama nad rekom. Neka pesnik doveđe šareni svet svojih prijatelja; bivše violiniste sa Čubure, odpravice i skitnice; neka dodu brblivi pecaci i alasi, i glumci sa monolozima koje loše izgovaraju. Neka šlepatri i krmamoši pričaju o putovanjima! Zašto da ne vidimo čarobne predele nasukanih šlepova i baraka pokrivenih limom? Neka dođu i drugi pesnici i ponesu kutije od cigareta na kojima šaraju svoje stihove. Ne verujem da bi posle toga njihove zbirke pesama bile štampane u tirajima od nekoliko stotina primeraka. Dati show emisiju nekom pesniku! Zašto da ne?

DRUGA ŽELJA:

Kada Žorž Brasans peva, na sceni nema ničega.

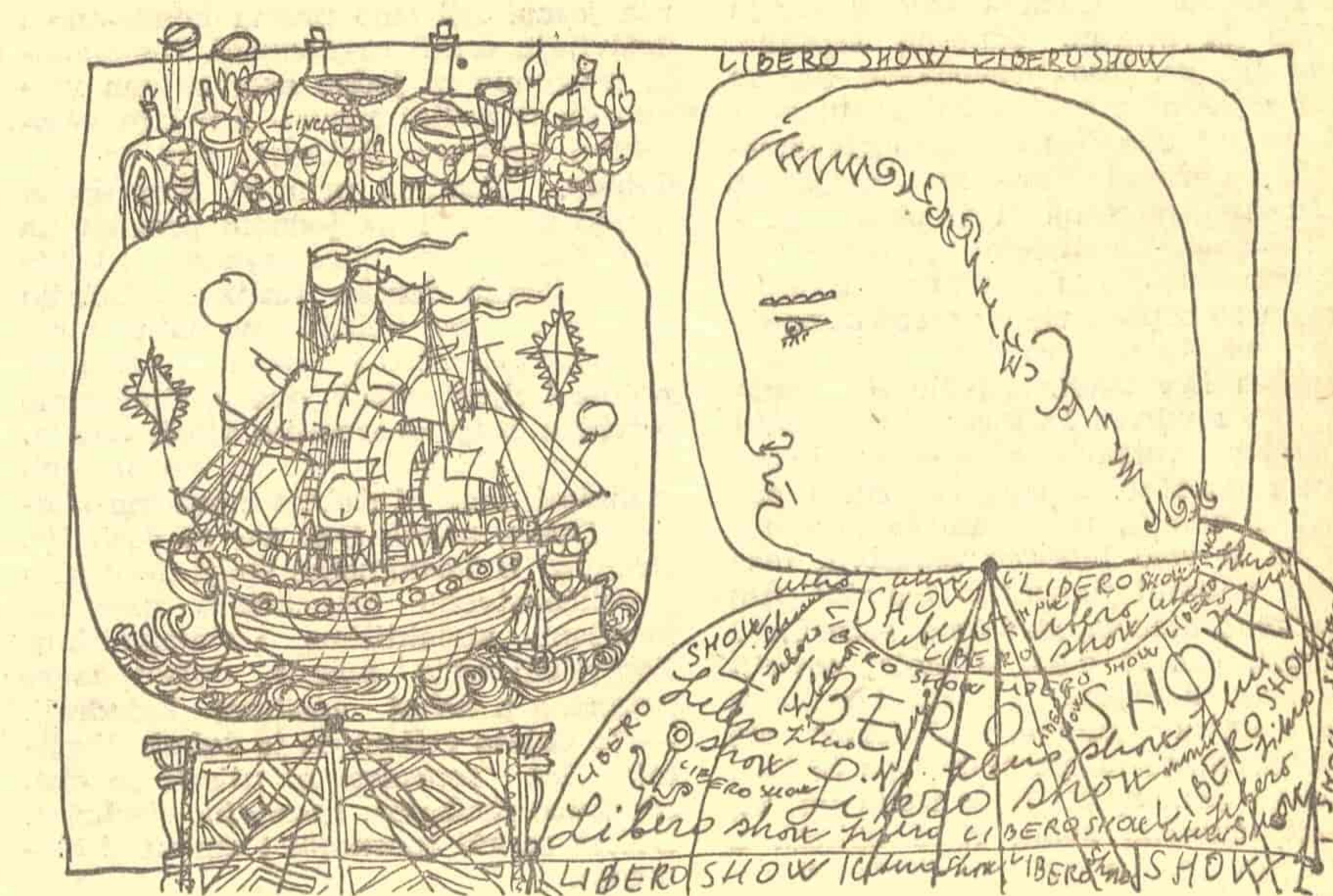
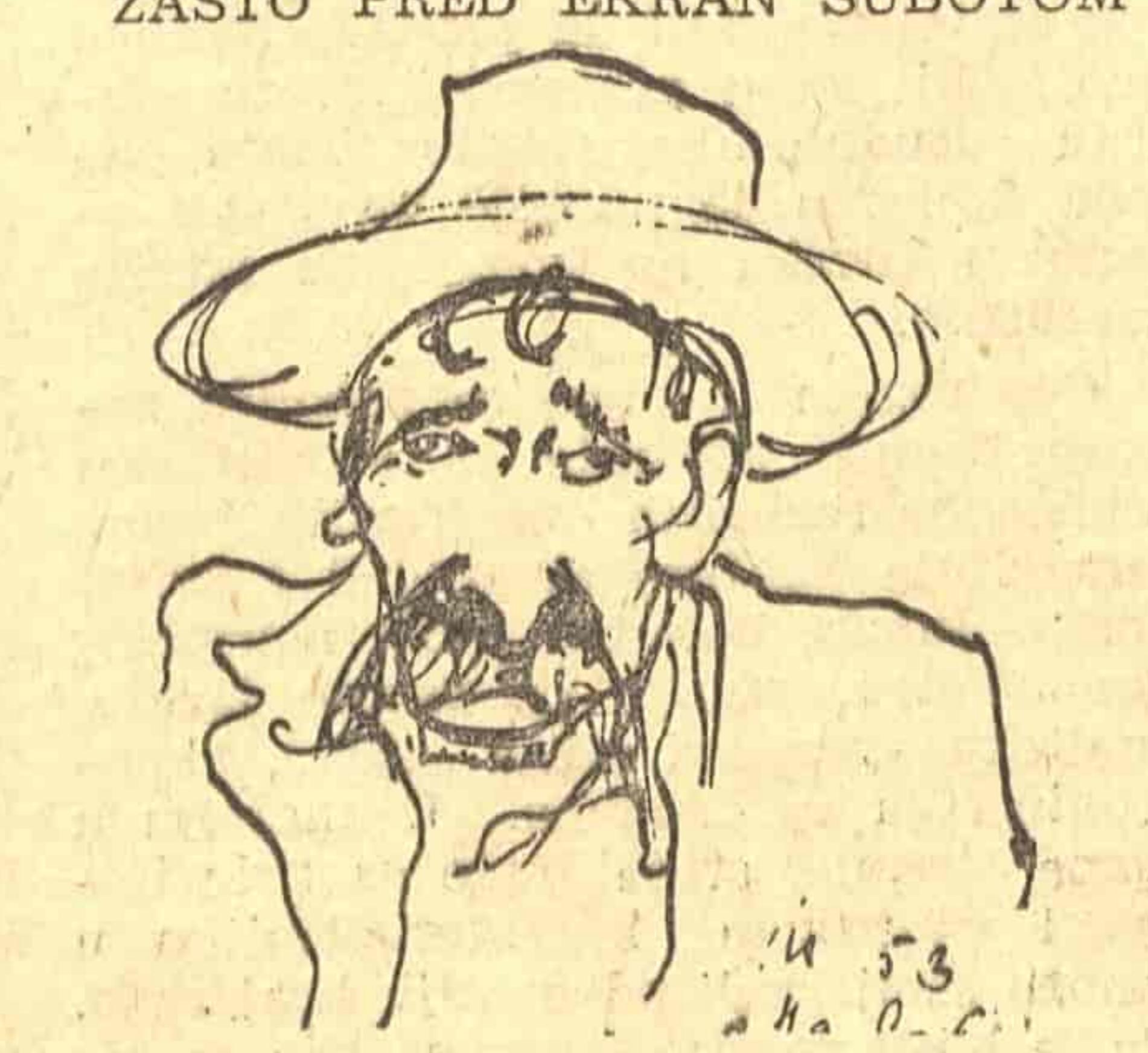
Poslednji trubadur-latalica sedi sam na sredini pozornice i svira. Pored nje je stočić, na kome se naleže flaša sa vinoom i jedna čaša. Ne verujem da u časovima njegovog pevanja gledao poze bogatiju scenu. Siguran sam da je ne bi menjala za spektakl u kome se na binu izvode živi konji i srebrne kočije.

Bilo kakav festival na našoj televiziji nezamisliv je bez ogromnih orkestra i bleštavih stepenica niz koje si laze zvezde. Jedan ogroman aparat daje značaj nečemu što nema nikakvog značaja.

Pitam se, da li je moguće kod nas pronaći talkvu ličnost koja bi mogla bez ikakvih komplikovanih inšcenacija zadražiti pažnju gledalaca onim što kazuje? Takva ličnost verovatno postoji. Potrebno je rasklopiti nanose uobičajenih aranžmana da bi se ona počinila. Televizija bi onda prestala da se žali na ograničenost svojih studija, jer prostori duha zahtevaju vrlo malo scenskog prostora. Jedino su besmislice u stanju da progutaju scenu, ma koliko ona bila velika.

TREĆA ŽELJA:

ZAŠTO PRED EKRAN SUBOTOM

GDE BI SE ODVIJALE NJEGOVE PRIČE?

UVEĆE NE IZAĐU TRI-ČETIRI GLUMCA SA NEKIM DRAMSKIM TEKSTOM NEPODESINM ZA BILO KAKVO DRUGO IZVOĐENJE, OSIM ČITAC^KOG? NEKA STANU ZA PULTOVE ILI SEDNU U STOLICE I NEKA ČITAJU. CARLS LOTN I MNOGI DRUGI VELIKI GLUMCI ČINILI SU TO ĆESTO. MARIJA CRNOBORI, MATA MILOŠEVIĆ I VIKTOR STARCIĆ UPOZNALI SU NAS NA TAJ NAČIN PRE NEKOLIKO GODINA SA „FAUSTOM“ I „DON ŽUANOM“. NEKA ČITAJU DRAMU BEZ KOSTIMA I PROSTUDIRANOGL SVETLA I DEKORA, IMACEMO TAKO SVAKA SUBOTE UVEĆE TRI IZVRSNA GLUMCA U SVOJOJ SOBI. UPOZNACEMO SE SA DRAMSKIM DELIMA KOJA INACE NE BISMADNIKA VIDELI. PRESTALE BI VEĆNE RAZMIRICE OKO EMITOVANJA POZORIŠNIH PREDSTAVA, KOJE VEĆ GODINAMA VODE TELEVIZIJA I POZORIŠTE. NEKA POZO RISTE ZADRZI SVOJE PREDSTAVE ZA SEBE; ONE SU I ONAKO DOSADNE KADA SE DIREKTNO PRENOSE. ZAŠTO? ZBOG TOGA STO JE DRAMA PISANA ZA TELEVIZIJU NEŠTO SASVIM DRUGO OD DRAME PISANE ZA POZORIŠNU SCENU.

Neke ostale želje:

Zašto televizijski režiser ne bi ostao jedno veče u studiju, pokazujući kako nastaje emisija?

ZAŠTO TELEVIZIJA NE ODVOJI MALO VREMENA ZA PROBU SIMPONIJSKOG ORKESTRA, NA KOJOJ BI DIRIGENT OBJASNJAVA STRUKTURU MUZIČKOG DELA, ČAROLJE KONTRAPUNKTA, BIO VODIĆ KROZ INSTRUMENTALNU DŽUNGLU I KOMPOZITOROVE NAMERE? DA LI SU NAŠI TELEVIZIJSKI GLEDAOCI U TOLIKO MERI MUZIČKI OBRAZOVANI DA IM NE BI DOBRO ĐEŠA NEKA OBJASNJENJA? BI LI KONCERTNE DVORANE POSLE TOGA BILE MANJE PRAZNE?

Zašto kamera ne bi nekoliko dana provela u ateljeu nekog grafičara pokazujući sve faze kroz koje prolazi stvaranje dela? Kada bi gledalac video metamorfoze vase sa cvećem i put koji predmet mora preći da bi postao grafika, kada bi mu se objasnilo jednostavno i razumljivo što se to dešava na belom lisu hartije, siguran sam da bi poneki od onih što bi videli tu emisiju skinuli sa zida iznad televizora „Pogled na Ženevsko jezero pri zalašku sunca“ i otišli da kupe neku grafiku.

(Za televizijske stručnjake: rekao sam grafika, a ne slika, zbog toga što još nemamo televiziju u boji, kao i zbog čestih tvrdnji da televizijska kritika zahteva nemoguće stvari.)

Momo KAPOR

Kajetan
KOVIĆ

Besan
pas

O dupro se dugo i brižljivo gajenoj pameti prosečnog psa.
Prevideo je kosti,
koje su bile pre nego što mu ih baciše,
povijene u mesu.
Odupro se njihovoj goloj bestiđnosti.
Zamrezo je vodu o lanac vezanu
i osetio,
da je njegova žed drugaćija i veća.
Nanjušio je veliku kuku slobode.

Culi su, kad je otkinuo lanac.
Zatim ga videše da otrča
sa povijenom glavom
na velikim trgovima i zabačenim predgradima,
videše ga kako stoji na brdu
i pije iz bunara,
dok nije po nekom tamnom neznanom hodniku utrčao u njihove snove.

Probudili su ga sa licima šintera.
A on, što se pre savijaše
njihovoj milosti,
sada se nije uplašio njihovog gneva.
Znao je samo za put pred sobom
za unorno, a slatko premeštanje nogu
i osećao
ono što psi nikada ne osećaju.
Onda je video, kako mu zatvaraju ulicu.
To je lanac, mislio je.
Ipak se nije okrenuo, nije podvio rep pod noge.
S ove strane život, s one strane smrt.
Izabroa je slobodu.

Ubili su ga kao psa.

Preveo: Ljubiša ĐIDIĆ

JEDAN ILI DVA JEZIKA

SINONIMI I ONI KOJI TO NISU

U Beogradu, kao i u Zagrebu, bilo je pojedinača koji su najavljujali bojkot novom pravopisu srpsko-hrvatskog jezika. Prizeljkivanja separatističkih relikata nisu se, na sreću, ostvarila. Pravopis se, uglavnom, na obje strane disciplinovano sprovodi u život. Osjećaj bratstva i svijest o potrebi jedinstva i na kulturnom planu potisnuli su snage koje bi htjele da koće nesavladiv proces daljnog ujednačavanja jezičnih razlika nastalih nužno u toku mačuhinske i duge prošlosti. — Ipak, poslijepotrijebi su novi pravopisi, tu i tamo se manifestuju nemile tendencije da se, „na mala vrata“, što jače omete amalgamiranje jedničkog jezika „u ime očuvanja srpskih, odnosno hrvatskih, nacionalnih specifičnosti“. Za žaljenje je što im naslijedaju i neki dobromjerne pojedinci. Tim opakim poslom bave se u prvom redu neki lektori, a i među njima ima dobromjernih. Ako već to ne mogu da čine u tekstovima originalnih djela, koriste se prilikom da nekontrolisano vršljaju po rukopisima raznih vanredakcijskih saradnika dnevnih lista i po tekstovima prevedenih književnih i stručnih djela. Takva je praksa nedopustiva, jer je antidemokratska i, što je još važnije, antilingvistička.

„Pobornici“ nacionalne specifičnosti i u jeziku vrlo su osjetljivi prema nekim riječima i izrazima koje smatraju izrazito hrvatskim, odnosno srpskim. Desilo mi se, kao prevodioču, da mi lektor u jednom ozbilnjom tekstu pretvara riječ porodica i mjesto u oblik riječ obitelj. Kako je u dalnjem tekstu naličio i na riječ obitelj gdje ju je trebalo upotrijebiti, koja je po njegovom mišljenju izrazito hrvatski sinonim za srpsku riječ porodica, predbacuje mi se, kao Hrvat, ne služim dosljedno hrvatskom riječu. Objasnio sam tom mudrom lektoru: „Prvo zato što svaku hrvatsku riječ smatram i srpskom i obratno. Drugo, što riječi porodica i obitelj, iako tumače pojmove koji su u vrlo bliskom srodstvu, nisu nikako potuni sinonimi. U mojoj užoj porodici s djecom, snahama, zetovima i unučadi, ima 21 član. U mojoj obitelji ima samo 3 člana: ja, žena i unučica koja s nama obitava.“ „Lektor“ me trenutak zbumjeno posmatra, pa će tvrdoglavio: „Znam, ali ipak treba da mi, Hrvati, čuvamo svoju riječ obitelj, a riječ porodica prepustimo Srbima.“

Osjetljivost može da bude pozitivna hrvatsku osobinu i onda je treba respektovati i štedjeti, mada je obično pak slabost. Preosjetljivost je uvijek delikatnata mana. Nacionalna preosjetljivost, kao i rasna ili vjerska, je opasan porok jer je u njoj korišten nacionalnog, rasnog, kastinskog i vjerskog šovinizma. Zato je treba bespšteđno, ali ipak pedagoški, suzbijati kao osobinu nedostojnu pravoga čovjeka.

Kad je riječ o književnom ili retoriskom izražavanju, Srbin ne gubi ništa kad upotrijebi, radi varijacije u stilu, lijep i autentičan hrvatski sinonim, niti Hrvat kad koristi odgovarajući sinonim iz srpskog izražajnog fonda. Na primjer: „Zrak je u sobi nepodnošljivo zaguljiv...“, a u dalnjem tekstu, da izbjegne nepotrebitno ponavljanje iste riječi: „... a vani (napolju) je vazduh zanosno svjež.“ Nedavno je u jednom dnevnom listu objavljeno Vukovo pismo iz 1861. godine u kome on zahvaljuje gradu Zagrebu što ga je izabralo za po-

Dragan KOLUNDŽIJA

Žene na bunaru

Nekoliko puta danas do bunara
(Samo jednom do svoga groba)
Idu ove žene.

Muslim koga to kod kuće služe.
Možda nikoga. Zalezaju cveće
Da grune u buket, u sveće

Glava nad bunarom je nebo.
Ko joj preti zbog očiju tih
Lepiš od dubina svih.

Nekoliko puta danas do bunara
(Pesmo, put od kuće do njega skrati)
Ide moja mati.

Pomozi joj, bože, u njenom poslu.
Pomozi joj bože, u njenom bolu.

PRIJATELJI

U vod je sunce.
Prijatelji se sastaju za života
Da ne odu mladi iz svojih koliba,
Iz svojih nedjelja, iz svojih kola.
Pošalju telegram ili dečaka.
Pošalju noge Božje Materi
I bude sastanak zakazan na izvoru.
(Zašto ne na nekoj zvezdi)
I bude zakazan u nedelju
(Zašto ne odmah)
I bude vod
Zdravo
Mili
Moj
Brate.

Onda drugovi legnu na zemlju.
(U njenoj dubini ima zelenze rude)

OSAM ŠEKSPIROVIH DANA

Sarajevska
kulturna hronika

nika: Niku Jovičeviću za roman „Suplje kolo“ i Maku Dizdaru za zbirku pjesama „Koljenje za madonu“. Posle toga sledile su nagrade Udruženja književnika, a uskoro će Dvadeset sedmoučlanske nagrade koje verovatno neće imati neko od književnih dela.

Še to možda ne bi izazvalo priče i komentare koji vrlo retko prate ovakva odavanja priznaja zaslužnim umetnicima, da nije došlo do male polemike, pa čak, bolje rečeno, afere. Književnik Izet Sarajlić odbio je da prima nagradu Udruženja književnika dodeljenu za njegovu zbirku „Tranzit“, jer je na taj način želeo da iskaže svoj revolt zbog čitave jedne prakse koja dobija sve više maha prilikom kandidovanja budućih nosilaca određenih nagrada.

U jednoj godini, razumljivo je, ne ma toliko kvalitetnih dela da bi se izbor najvjernijih mogao narocito iskomplikovati. Obično, iako to nije slučaj sa stvaralaštvo i proteklom godinu, znatno je više nagrada nego što ima dela koja bi mogla da dodu u obzir za nagradivanje. Zbog svega toga postalo je uobičajeno da se već sada mogu predviđati karakteristiku celokupnog slavlja u čast godišnjice velikog dramskog pisca. Jedino je nepredvidljiv kvalitet, opšti proces izvođenja Šekspirovih dela na našim scenama. Od četvrtne postavki Šekspirovih dela na profesionalnim pozornicama u ovoj sezonu, izvođenih osam, svakako, ne mogu da pretenduju da nas u svemu zadovolje prihvataljivim kvalitetom. Cak ni žiri koji je imao zadatak da izdvoji osam najboljih predstava sigurno ne bi uvrstio svih osam u program da to nije unapred zahtevano.

**

Osam zvanično određenih priredbi i najavljenog simpozijuma o Šekspirovom stvaralaštvu, na kome će se okupiti poznati Šekspirolozi iz zemlje i poznati imena iz nekih inozemnih zemalja, pripremljeno je i niz drugih priredbi kao što su poetske večeri u Mačom pozorištu i najavljenja izložba o Šekspiru na našim scenama. Kinoteka, institucija koja je nedavno otvorila svoju dvoranu i u Sarajevu i već se i tako oseća u kulturnom životu grada, samoinicijativno će se uključiti u skup priredbi ovog osmodnevog proslavljanja četvrtogodišnjeg jubileja.

**

PROTEKLJ JEDNOGODISNI PERIOD doneo je niz kvalitetnih književnih ostvarenja sarajevskih književnika. To pokazuju i nagrade koje se s vremenom na vreme dodeljuju za najbolja umetnička ostvarenja. Prva po redu ovogodišnja Sestopaprilska nagrada grada Sarajeva za književnost ovoj ga puta dodeljena je dvojici književ-

dista tradicionalne okvire porodičnog konflikti i shemu borbe pokolenja.

Najkontraverznejše delo je ipak roman Ježi Andžejevskog, jednog od najpoznatijih predstavnika zrelog pokolenja poljskih pisaca, autora značajnih romana kao i najbolje knjige posleratnog pokolenja „Pepeo i dijamant“ vrlo popularne preko filma Andžeja Vajde.

„Ide skačuti po gorama“ je ironična groteska čiji je vrhunac otvaranje nove izložbe slike velikog slikara Ortiza u Parizu. U toj ličnosti bez napora prepoznajemo Pikasa.

Pravi cirkus ljudskih strasti, snobizam i interesa koji prati tu svečanost, omogućuje piscu da naslikava panoramu ličnosti koje su posredno vezane za slikara i njegovo delo, a istovremeno oštrom ironijom okarakteriše svet gradanske umetnosti koji se pokorava tržištu.

Ovo veliko tržište, na kome se prodaju želje, strasti, umetnost i pogledi, predstavljen je primenom parodističke stilske veštine savremene književnosti, strasno i sa umetničkim majstorstvom.

Dugi pasus, rečenice koje se protežu preko čitavih stranica, nimalo ne otežavaju čitanje; naprotiv, očišćeno su prilagođeni zamislji ovoga romana.

Sumnju kritike uglavnom nije izvala ni neujednačenost knjige, ni stilska ekstravagancija, već filozofija dela, susjedstvo erotikе koja se nalazi na granici nepristojnosti, pogotovo kada je u pitanju seksualna izopacost — kako je poznato, dosta rasprostranjena u umetničkom svetu Francuske.

Deo kritike u ličnosti junaka romana, Ortiza, koji predstavlja novu verziju faustovskog mita, genijalnog, ali amoralnog čoveka, koji ne podleže zakonima običnog ljudskog ocenjivanja, vidi zreo pokušaj suprostavljanja izuzetne jedinice društva. I još više etičku i filozofsku odbranu takvog principa. Bio bi to nov pokušaj kreiranja umetničkog mita o umetniku, koji se nalazi van društva i van njezinih zakona zahvaljujući svom nepovoljivom talentu.

Drugi kritičari u samom načinu kompromitacije tržišta suje, koji prati umetnički život na Zapadu, započeli su izvesnu ležernost povezanu sa pokušajem simboličkog zaprepašćivanja čitaoca smelošu običaju i stilu.

Pisac ovih redova ipak smatra, da je roman Andžejevskog uprkos svojoj sunčnjivoj i jednostavno anahronističkoj ideji vodilji, sjajna karakteristika odnosa umetničkog sveta, zatvorenog u krugu izveštajenosti i laži. Mada Andžejevski u svojoj filozofiji ide i izrazito regresivno od marksizma do njezinog svojstvenog egzistencijalizma ipak je u „Ide skačuti po gorama“ tačno karakterisao proces materijalizovanja umetnosti i otuđenja umetnika u kapitalističkom društvu.

Prevela Biserka RAJČIĆ

Srećko ĐAMONJA

Gžegož LASOTA NOVI POLJSKI ROMANI

Bez teškoće mogu se navesti tri nova poljska romana koja su u bogatom prošlogodišnjem izdavačkoj produkciji skrenula pažnju kritike i čitalaca. Te knjige, različite po svojim umetničkim i filozofskim konceptcijama, tretiraju i potpuno različite teme. To su „Savremeni sanovnik“ Tadeuš Konwickog, „Pastorac“ Ježi Putramenta i „Ide skačuti po gorama“ Ježe Andžejevskog. Poslednji roman i nazivaju je najviše sporova i negativnih ocena.

Tadeuš Konwicki pripada srednjem pokolenju pisaca, koji su debitovali odmah posle rata, uvučeni u produktivno-shematsku literaturu, i tek poslednjih godina nalaze svoje stvarno mesto u književnosti. Ovo je pokoleđe poznato jugoslovenskim čitaocima po Tadeušu Ruževiću, Bogdanu Češki i Romanu Brattonu.

Sedma po redu knjiga u književnom delu Konwickog, „Savremeni sanovnik“, doseže do tematskih krušova koje se opsesivnom upornošću autor ponavlja iz dela u delo uključujući tu i film „Zadužnice“, prvi poljski film koga je režirao pisac. Polemike sa mladšošću, ratnim iškustvom, ovde nisu poštuju da se ovekoveči vlastita biografija; to je pre dublje psihološko sondiranje, moralna ocena. Sam autor je jednom rekao da pod uticajem životnog iškustva iz drukčije perspektive ocenjujemo vlastiti život, njegove konflikte i epochu sa kojom smo vezani.

Junak romana u mlađosti bio je povezan sa desnim podzemnim pokretom, zbog čega je, u prvom periodu posle oslobođenja, učestvovao u oružanoj borbi protiv novoustanovljene vlasti.

Još više: učestvuje u planiranom atentatu na jednog člana partije, ali u poslednjem trenutku ne izvršava naredjenje. Kada posle više godina ulazi u partiju, već kao zreo čovek, nalazi se pred problemom vernosti sebi i vernosti partiji.

Roman počinje u momentu kad junak, našavši se na terenima koji svojim pejzažom podsećaju na kraj njegovog detinjstva, želi da pronadi dvojicu ljudi, koji su u njegovom životu odigrali odusmru ulogu: komandanta odreda koji mu je naredio da izvrši atentat i čoveka na kome nije izvršio vlasti.

Ceo roman u kome se prepliću retrospektivno pričanje sa sadašnjosti, primenom različitih narativnih formi, zamagljuje konture stvarnosti i privrednja. Junak, bolestan posle neuspelog samoubistva, putuje po svome životu, analizira vrednost svoga stava, konfrontira ga sa drugima. U naselju u kome stanuje, sreće ljudi sa principima i iškustvom karakterističnim u mnogo široj skali od naseleja kraj reke.

Jutros moja soba raste u širinu ko Banat u leto u torbi prosjaka. U noći sam odapeo pušku ona minu: Da živi mladost ko grom jaka.

Tu je bivši partizan, nespособan za bi-

lo šta drugo sem sećanja na boračku prošlost; bivši aktivista, verovatno bivši pripadnik službe bezbednosti za koga je pad kulta ličnosti lični pad; navodno bivši grof, čovek koji je uvek stajao postranicu i udaljen od svega što je rizično i nesigurno; i najzad teško bolestan komunist, koji predstavlja otvoreni humanizam, i tajni voda verske sekte. U ovom poslednjem junaku prepoznaće svoju žrtvu iz bratubilačkog rata. U svetu koji je izložen nepridjeljivim promenama i preobražajima pitanje vernosti junaka samom sebi visi u vazduhu. Njegovi snovi i privredna, tako čvrsto povezani sa stvarnošću, dobijaju oblik metafore simboličkog prošlosti koja dolazi u nepovrat.

Kritika je jednoglasno podvukla neizmeran poljski kolorit ovog dela, koji je podjednako izražen u fabuli, osećajima, stilskoj vrednosti romana. Pa ipak, tematske granice „Savremene sanovnike“ su mnogo šire, a izvesna sličnost ratnih iškustava Poljske i Jugoslavije može da učini ovu knjigu vrlo zanimljivom za jugoslovenskog čitaoca.

U savremenost nas uvodi Ježi Putrament, poznati prozaik, publicista i društveni radnik. Njegova „Pastorac“, roman napisan sa njemu svojstvenim publicističkim temperamentom i stilskom nehnjenošću, slika na tlu malog grada konflikt između oca i sina, koji predstavlja različite ljudske i društvene principe. To je jedna od omih knjiga koje pokušavaju da u umetničkom obliku obuhvate probleme posledica staljinizma u Poljskoj.

Otac, zasluzni društveni radnik, animator svih mogućih dostignuća građa, čovek tvrde ruke, vlada na svoj način u stilu svojstvenom minimalnim vremenima. Sin, mlađi javni tužilac, dobivši taj položaj u gradu, nalazi se u dilemi kada treba da oceni očev stav. Konflikt između oca i sina pojačan je činom nepravedne osude prvoga muža mačeve javnog tužioca. U stvari, to je bio beznačajni i socijalizmu stran čovek, ali je presuda bila nezakonita. Javni tužilac zahteva reviziju. Suočen sa mogućnošću da se kompromituje očec izvršava samoubistvo.

Putrament ne iznosi do kraja svoj pogled o stavarima koji su dati u tom konfliktu. U ocu vidi čoveka staroga tipa, ali stvarnih zasluga i vere u stvar. Sin, pun entuzijazma i moralne čistote, ipak poražava apstraktno shvaćenom pravednošću.

Taj porodični spor nije lišen međodravskih elemenata, koje uslovjavaju razne, neiznijansirane, sporedne linije. Taj roman je interesantan pokus stvaranja savremenog političkog romana sa oštro ocertanim društvenim i psihološkim konfliktima.

Izvesnu sumnju budi smeštanje novih konflikata socijalističkog društva u

Legnu u malo srce velikih žena
(Od tada drveće mrzi nebo)
I sačekaju veće.

Uvod je dogovor.
Sastanak pod satom.
(Zašto ne pod pazuhom njenim)
Sutra.

Joj, u međuvremenu neko rumre.
I bude uvod
Dovedenja
Mili
Moj
u
Raju.

SOBA

Jutros moja soba miriše na ženu,
na topu majčinu dušiču, na led.
Na san u kome jedemo hleb, med
i sir zvezda u jednometrenu trenu.

ETIKA I UMJETNOST

Nastavak sa 1. strane

odjeljovorena u odbacivanju boga kao vrhovnog principa kojem je sve upućeno, u čije je ime sve načinjeno. I tako se čovjek našao oči u oči sam sa sobom. U prošlost nije ni htio ni mogao, a u sadašnjosti se još nije snalazio. Ne snalazi se ni danas. Zadovoljio je, da tako kažemo, svoje zemaljske potrebe, ali nije još pronašao vrijednost kojom bi mjerio svoja duhovna ostvarenja. Bio je primuđen vrludati, prisiljen tragati za osvjeđenjem u spravnosti svoga djela i njegova smisla najšire shvaćena. Je li mu to do danas uspijelo i u kolikoj mjeri, teško je pitanje. Izričući ovo zaboravljamo možda na osnovne karakteristike našega vremena: na grandiozan napredak u društvu i nauci, na postepeno oslobadanje čovjeka upravo iz onih okova, iz one slobode koja ga je nekada pokretala na umjetničku avanturu. To pomalo zvuči paradoksalno i istovremeno nam daje pravo naslutiti da bi upravo negdje tu trebalo biti etika modernog čovjeka: u oslobođenju od stare, nuždom i zakonitošću porečene etike. Ipak, sumnja se da sada nismo lišeni, jer još se nismo dovoljno osvjeđodili. Iz te dileme rađaju se skrajnosti kao obilježja modernog duha: potištenost i gordost. A ova stanja nisu kadra da iz njih proizide djelo oslobođeno ličnosti koja ga je stvorila, što je opet jedan od osnovnih zahtjeva prave umjetnosti. Djele se današnjeg umjetnika vrti u krušu, želi uhvatiti svoj rep, silom samo sebe dokazati. Mi ga primamo ili odbacujemo mjerice mui vrijednosti i važnost strogo ličnim mjerilom. Ako nas ne žulja, onda sve u redu. U suprotnom: djelo za nas gubi vrijednost i značenje. Može mi se ovdje štošta prebaciti, ipak će ustrajati u zaključku: takav odnos djela i njegova uživaoca nije čak ni relativno značajan, jer se ne tamelji na etici kojom bi bilo proteto vrijeme i čovjek u tom vremenu. Nama nije Eliot ono što je Grcima bio Pindar, niti Picasso ono što je renesansnim Leonardom. Mi sumnjammo iz temelja, a oni, ako su i sumnjali, sumnjali su u ime univerzuma, u ime zajedničkih i svima jasnih principa. Ovdje estetika ne pomaže, jer i ona je podložna ovim zakonima.

Pretpostavimo da naše vrijeme i ima svoju oformljenu etiku različitu ili bar djelimično različitu od one naših predaka, možemo slobodno ustvrditi da ona još nije svakidašnja, nije opće prihvaćena, nije bez sumnje u svijesti onih kojima se djelo suvremenog umjetnika upućuje. Odatle raskorak između ostvarenja i uživaoca. **Mi smo svjedoci činjenice da javnost još uviđe radije pristaje uz ono što je zasmovano i stvoreno na oprobanim temeljima. Najavangardnije u ideji i izrazu ostaje usamljeno. Nadrealizam, na primjer, prema objektivno značaju nov kvalitet u tretirajućem životu i materiji, ostade samo pokušaj. Zato se suvremenim umjetnik i osjeća usamljenim, svušnjim i beskorisnim u današnjem svijetu. S čudima tehnike, isto toliko novim i većini nepristupačnim, stoji drugačije. Čovjek je od uvijek polagao samo na ono u što se tjelesno može uveriti.**

Ili da možda nešto drugo nije u pitanju? Jasno je i evidentno da je moderna poezija, i umjetnost uopće, učimla i jedan kvalitativan skok: prihvati se govoriti ne o predmetu, nego iz predmeta. To je doduše oduvijek bio vrhunski zahtjev umjetnosti, ali on se ostvario samo s vremenom na vrijeme u epohalnim tvorevinama koje su u postupku imale drugačiji put i pristup. Na sruhu čak i postupak, ovaj kvalitet događao se i bio vidljiv tek kad je djelo bilo gotovo. Umjetnik mjušnih vremena nije polazio u bitku da po svaku cijenu pobedi. A naše vrijeme ne zna da stupljene, ono prezire putove i sigurnost, ono kroči skokovito i bezobzirno, drsko čak. Slučaj suvremene nauke, barem na ovom planu, identičan je slučaj i suvremene umjetnosti. Smiju li se pak ova dva područja ljudske djelatnosti usporedavati i na isti način tretirati — sasvim je drugo pitanje. Samo jedno je ipak tačno: radi se o istim nagonima uvjetovanim vremenom u kojemu živimo. Nego, ono što je dopustivo u nauci svakome tko se njom bavi, u umjetnosti je dano samo izabranima. A naše vrijeme teško dopušta pojам izabranštva. To je razlogom opće gordosti kojom se nikad ništa u umjetnosti nije postiglo. Umjetnik prošlih vremena sasvim se drugačije odnosio i prema svom pozivu i prema svom djelu; čituo je suca sposobna da sve ocijeni. Jedan Mikelandeo tek krajnje uvrijedjen potpisao je svoju glasovitu „Pietu“. Ali ne zato da se istakne, nego zato da ga ne mijesaju s onima koji su kršili princip uime kojega je on započeo i dovršio svoje djelo.

I još jedan faktor čitave kompleksnosti našega problema: vrijeme u kojemu živimo, vrijeme je specijalizacija. Da li je to ohrabrujuća činjenica, ne bih o tom htio govoriti. Radije čemo se upitati: koliko ljudi danas na svijetu razumije zakone atomske fizike i raketne tehnike i, analogno tome: koliko je ljudi danas sposobno živjeti modernu umjetnost čak i u njenim vrhunskim ostvarenjima? O čudima tehnike doznaće se iz novina, o čudima suvremene

Jozu LAUŠIC

SUSRETI UTISCI IZ IZRAELA

Ja sam dva puta bio u Izraelu: 1951. i sada.

Oba puta ja sam se otuda vratio u srušenom onim što sam tamo video i doživeo.

Međutim, ono što te utiske iz Izraela čini doživljajima, to je okolnost što je u svemu tom zbijanju na neki način prisutna Istorija.

Biće da i mi sami tamo odlazimo „opterećeni“ Istorijom, te smo stalno, iako možda nesvesno i nehotice, kao u nekoj opsessiji. I to mahom i najviše baš tamo gde, na oko, ničeg istorijskog nema: po novim naseljima, njihovim malim komunitama, kibucima.

Velim da na oko ničeg istorijskog nema. Sve je tamo tako novo i ultra-moderno. Jedino što nazivi tih naselja — svi kao izvadeni iz „Pesme nad pesmama“ — podsećaju na drevnu vremena, toliko je poetske simbolike u njima.

Istorija je, međutim, u tom vraćajujućem zemlji i zemljoradnji jednoga naroda koji ima gotovo dve milenije gradске tradicije; kao da bi se reklo: nastavljamo tamo gde smo stali kada smo odavde polazili, kad su nas otezali u daleki svet...

Na tu misao me naveo odgovor mlađog Nisima iz Naharije, sina moga le-

karskog kolege Nišlje, na moje pitanje: otkuća to da on, imajući matu u sada — čuva ovce?

— Pa i naš pratac Avram je čuva ovce! — tako mi je kazao.

Covek odmah oseti da su tu, jedna prema drugoj, dve predstave o svetu i životu (moja i njegova), koje se ne mogu integrirati, pa čak ni približiti.

Tu ne preostaje ništa drugo no pustiti prijatelja njegovim shvatavanjima, kao što on mene prepusta mojima. Uz poštovanje koje namerice čvrstina nazora i nepokolebljiva vernost utvrđenom životnom planu.

A u kibucu Ejn — Šemer je drug Azriel Uhmani, jedan od osnivača kibuca, sada književni kritičar, autor „Leksikona književnosti“ i urednik organa Udrženja izraelskih književnika, koji u prkos svojoj struci ne napušta kibuc, — on je posle završenog intervjua pripao kečelju i pošao u menzu, zapravo u kuhišnju kibuca, da — ljušti krompir, dakle, kako bi se reklo, na svoje redovno zaduženje u kibucu.

Odmah mi je to ljuštenje krompira postalo važnije od intervjuja.

Jer neka bi to bilo i samo jedno „markiranje“, kako to glumci kažu.

PRIČA „KNJIŽEVNIH NOVINA“

Pavle UGRINOV

Posle dugotrajnog poznog i doslovog praćenja dugih, razgranato-razuđenih rečenica, kracih neponovljivim mislima i iskrama duha, osetih da se lagano odvajam od izlaganja Učitelja, da sve slabije čujem njegove reči, inače tako lepe i reklo bi se tačne; prijatno začuden, lovim jedno čudno nesaglasje, nesaglasje između svog lica, izraza svog lica, koje je zadržalo sve svoje mišiće i nabore u istom sledenom pokretu kojim sam poslednjih nekoliko minuta pratilo ujednačen ritam njegovog govora, i svoje intelektualne odsutnosti, sve veće i veće. Oslobođena ljuštura, kože, koja joj je, izgleda, neki put teška (ili tesna), moja radozna svest, ovakvo razgoličenje, postaje ljubopitljiva na izgled svoje obrazine; zanima je imao li to lice, ta zavesa pred njom ovim spuštenom, adekvatan izraz tako užvišen temi — o nemerljivosti stvari! koju Učitelj upravo raspreda?

Kakvo razočaranje! Obrazi opušteni, usta rascvetana, sa lenjim jezikom u uglu; donja vilika bez olsona; još male penice oko usana i ne bi se razlikovalo od slike omih budalaših stvorenja koja lutaju ulicama obraćajući se svima redom i izazivajući opšte sažaljenje! Neverovatno; zar zaista lice može, staviše mora, da izgleda takvo dok sluša lepo nizanje reči; da li su možda te reči teža no što mislimo, pa lice mora da se napreže da bi ih prožvakalo a da mi to i neznamo; najzad, treba se obazreti i na druge!

Baraba — ma koliko prividno upirao pogled pravo u oči Učitelja — uistinu je zagledan preko njegovih skupljениh i oborenih rama u plavu traku mora što se ljeska i nadima u daljinu, u podnožu brda; njegovu veštinstu je baš u tome: i da sluša i da bude odsutan. Sigurno je opet obuzet onim nastupom strasnog gusara, prerano odušatalog od svoje lepe profesije; Timon — mršteći čelo i zaklanjavći sakom deo lica, bagaj sag u grču prodiranja u Učiteljevu mislenost — zavlači mali prst, neopisivom veštinstom, u svoje široke nozdrve, ubacujući s vremena na vreme polu uživke saglasnosti; Rufim — usana skupljenih u čvor i visoko izdignutih obrva — klima glavom bez prestanka, očaran bagaj svakom pojedinom rečju!

Takođe beše prisutan i jedan nov slušalač, koji navrati ovamo sa svog puta oko Zemlje, ne bi li mu Učitelj — čiji se glas daleko pronoči — rastumačio neki prividenja što mu se javlja uput. Ne stižuš nikako na red da čuje odgovore na svoja pitanja, već beše očajan. Učiteljeva retorička ga beskrajno gnjavila, a lice mu dobi izgled smještanje, gnjile jabuke.

Potpoglje pogled u visinu, put granu čempresa i belih jonskih stubova, radoznao najednom da vidim ne sluša li Učitelja i koja ptica, ptica-učenica, ptica-pevačica, kojih ovde imau izobilju; ne beše trenutno nijedne, rasterane po prilici još jutros nestala dečijim pratečkim i cikom iz obližnjih jaslica!

Strašno; ah, više nego strašno! Ali sad, kad su te obrazine već otkrivene, ko da se pomiri s njima? Da, sad kada smo ih već videli, da li odsad još uopšte mogu dalje da služe?

Stoga, — kao najpriježniji medu učenicima, — neprimetno, mic po mic, da slučajno ne izazovem neuobičajene šumove ili, još gore, zvuke, neku neocinkivanu zvučnost, koja preti odasvud, stado stiskati svoje otomljene usne, podvijajući ih u duplju, uza same zube, neka za svaki slučaj izgledaju tanje, slične Učiteljevim; istodobno krutim nozdrve, što mi, čisto fizički, skoro prija, kočim pogled, i to mi godi, izdužujem lice, ne bi li bilo jedna napeta linija, već na prvi pogled slika onoga o čemu je reč, o čemu Učitelj govori. Naravno, teško je naći baš ono pravo lice koje će biti verna kopija njegovih misli i raspoloženja, pravo će tek doći, možda iznada, ali treba se truditi da mu se bar približim, da bar bude prikladno!

Ali — avaj! — tek što ponovo, uz veliki trud, uspostavlja željeno saglasje — otkrih zabezecknut da Učitelj više ne govori o nemerljivosti stvari, nego, o završnim stavovima i potici hude sudbine! Na vrat na nos, prateći ga samo na jedno uho, motreći ga jednim okom, ponovo preispitujem svoje lice, njegovu prikladnost: mada ozbiljno, staviše strogo, nije li, s obzirom na novu temu, u izvesnom smislu bezočno, maltefne osorno i podrugljivo? I — u strahu da me proniclij pogled Učitelja ne ulovi kako ga uistinu ne slušam ili da me neka jedva uhvataljiva intonacija u njegovom glasu ne prekor — napregnut se da svoj izgled i svoju obrazinu doteram u sklad sa novim stanjem stvari, da nađem pravi izraz lice novim rečima, da sve pokvarim, da bih ponovo sve uspostavio na jedan pravi način.

I sad, ne samo što drukčije (od sebe i ostalih) izgledam (verujem) dok slušam, već, neočekivano a tako prirodno, počinjem drukčije i da slušam; dosad obraćam pažnju samo na reči a sad posmatram i lice Učitelja, potučen sopstvenim gorkim iskustvom. Stado procenjivali da li je i ono u harmoniji sa temom o kojog govoriti, jer zastrepe od raskoraka i kod njega, dosad tako granitno čvrstog, zastrepe da mu lice ne izda misao ili obratno, što učenici mogu da opaze i u kubalima loše pogrešno predstave! Pogled mi prvo pada na njegove tako mi drage modre luke tanke usne koje su se, kao i u početku, kretale u svom uobičajenom ritmu; vrlo slično mrim ritmu kretanja gusenice. Ili gibanju trbuha larve. (Malo mi se gade! Oho, kakve pomislili!) Mišići lica behu mu u neprekidnom pokretu, naročito oni prstenasti oko očiju. Linije bora na čelu ispisivaju fantastičnu azbuku klinastih slova, u stvari samu poruku koju izlagaju, pismom izraženu. Nije zaboravlja ni ruke, koje neki put tako dobro pomažu u besedi, a ni svoj dugi, mada već suvi kažiprst, da bi bolje naglasio neki paragraf, da bi zadržao našu pažnju na nekom aksiomu ili da bi nas upozorio na njegovu suprotnost, štetnu po sistem!

Beše to prava vatra, pravi vatromet reči, iskazivan zadivljujućim impulsom, možda da u finiju iznudi krajnji utisak! (O, svetogrđa!) A ispočetka je izgledalo kao da govor je meko, iz same duše, iskreno, iz srca, svoje teško stečene i ljubomorno čuvane mudrosti, da je sav u njima i one u njemu — u jednom svetom sazvodu, da je zadovoljan i taš, ponosan i jednostavan, a sad kao da ceo taj nauč izgleda pomalo nestvaran i od nekog doveden u pitanje, kad da nije dovršen te da ga upravo — dok govor — traži i istražuje, a neki put jedva nalazi, uz pomoć svega što mu može pomoći a u tome njevoj lice jedva uistinu je sustiže misao koju ne poznaje, jedva da joj nalazi izraz budući uvek neočekivana, i tek što joj nade, biva opovrgnuta novom neočekivanom mišljom,

kojoj se niko nije nadao, pa ni sam — On! Sve samo jedan grč, grozničavo lovljenje, smušivo menjanje izraza uprkos rečima koje bez prestanka klize preko usana, i to čak melodično!

I baš tad — o sudbo! — kad se u vazduhu osećaše sve veća magičnost govorivih reči i kada je sve obećavalo da će se svršiti kao što je treba — opštrom zadivljenju sistemom i tajnama učenosti — neumoljivim refleksom, kome se nije moglo doskočiti, usta mi se razglaviše koliko su velika, pa se naglo skupiše, pa opet razvukše, zatim se načiniše kao da će zvizići; oči mi istovremeno staže vrludati, jedno na jednu, drugo na drugu stranu, uši mi se čulile i opuštale, obrve izdizale i svodile, a onda, najednom, celo lice poče da se grči, izdužuje, steže i buri, pratično krvljanjem, zevovima, šmrkanjem i frčanjem koji izletaju iz mojih grudi, na zaprepašenje Učitelja u učenika, utoliko veće što se tako reči pet minuta pre kraja. Beše to ona zamka od koje potajno strepe celo vreme otkrih taj prokleti razlaz između obrazine i svesti: da i obrazina — a ne samo svest — može da se uzvraljpi i počne svoju igru, neuporedivo opasniju od one koju sebi dozvoljava svest, jer odmah pleni pažnju i nepopravljivo odvodi u propast!

Začuhu nekoliko kratkih užasutih uzdaha i opominjućih coktanja u onom trenu tišine što nasta neposredno za mojim krevljenjem i neartikulisanim zvucima olakšanja i rasterećenja, koji potrajaše samo magnovene. Hitro stavlju Šaku pred usta, kasno dabome, ali za svaki slučaj ako se neprljatnost ponovi, preletevi pogledom svoju sabraču u slušanju — lica im behu celomudrene i okrenute od mene, uistinu odvratna! — pa Učitelja — koji je već glumio da se ništa nije dogodilo, koji me nije gledao takođe, ali ne zato da mi olakša jedan prosti zato što me nikada nije gledao, koji je, ne zaustavljući se, dalje govorio onim istim žarom i uzdignutu glasu potrebnom u finalu, da ne bi potvrdio krajnji učinak, ostavljući me na taj način sebi samom, svojom sopstvenom sramotom, sopstvenom izboru da odem ili ostanem, sopstvenoj kazni, koja će odlično pripremiti stvari za sve one koje će dalje uslediti, u nedogled, a među kojima će njegova, čim završi govor, biti prva i najdublja, kako već jedino i može biti. Odsada će me smatrati nedostojnjim, odgurnuti me bar u treći red, ako ne i med one pred vratima, ali me već sasvim izbaciti (u tome je stvar!), pružići mi priliku da velikim trudom opet zauzmem svoje staro mesto među najtalentovanim, nekada teško izvojevano.

Ali — začudo! — ostavljen tako od svih, pod pretlijivo već bile u dejstvu, ja osetim — kao i u početku kad uočim da mi se lice deli od svesti i duše — ja shvatim da sam se udaljio od svih njih, da sam sasvim otuđen, da sam se uzneo nad njima i da sad pripadam još jedino — sebi; to osećanje trajaše samo tremuntak, no ipak dovoljan — meni rutiniranom zagledajući — da novo ulovim svoje lice, njegov izraz, koji beše izraz trenutka potpunog sklada, i prk

